

Types of Femininity and the Issue of Singlehood among Employed and Educated Never-Married Women

Soheila Airezanejad (Corresponding Author)

Professor of Sociology, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran (soal802001@gmail.com)

Zeinab Rahbar

PhD Student in Sociology, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran (zeinab.rahbar@ymail.com)

Habibollah Karimian

Assistant Professor of Sociology, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran (hkarimian46@gmail.com)

Abstract

The emergence of single women in contemporary Iranian society is a social issue worthy of examination. This study asks how employed and educated never-married women in the cities of Semnan and Shahroud understand singlehood and how this understanding relates to their remaining unmarried. To answer this question, the study employed grounded theory. The participants were employed and educated never-married women aged 25 to 45, selected through purposive and theoretical sampling. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using open, axial, and selective coding. The findings yielded ten main categories, including family characteristics, orientation toward education, occupational characteristics, understanding of gender, orientation toward marriage, attitudes toward sexual needs and sexual relations, interaction with men, understanding and experience of love, and orientation toward singlehood. Among these, understanding of femininity was identified as the core category. Three paradigmatic patterns emerged from the data: quasi-emphasized femininity, rebellious femininity, and bewildered femininity. The findings show that differences in the understanding of femininity among employed and educated never-married women lead to different orientations toward marriage and different meanings of singlehood. In quasi-emphasized femininity, singlehood is understood negatively, mainly as loneliness, and marriage remains desirable. In rebellious femininity, singlehood is understood positively as freedom, peace, and independence, and marriage is avoided. In bewildered femininity, singlehood is understood ambivalently, both as loneliness and as freedom, peace, and independence, and this pattern is accompanied by a form of denial regarding marriage. None of these patterns was dominant in Semnan or Shahroud.

Keywords: Perception of Femininity, Feminine Identity, Rebellious Femininity, Ambivalent Femininity.

Social Problems of Iran, Vol. 17, No. 1, Spring 2026

Received: 17/09/2025

Accepted: 16/11/2025

Pages 79–126

Extended Abstract

1. Introduction

In recent decades, despite the universal character of marriage as a social phenomenon, researchers have found that the number of countries experiencing a decline in marriage rates has been increasing. Although kinship systems remain prominent in East and Southeast Asian countries, declining marriage rates, increasing rates of delayed marriage, higher divorce rates, the rise of singlehood, and a decreasing tendency to form a shared marital life are also observable in these societies. The decline in the marriage rate in Iran in recent years is an issue that cannot be easily overlooked. According to a 2023 report by the Ministry of Sports and Youth, between 2013 and 2021, the marriage rate declined in all provinces of the country except Sistan and Baluchestan Province. Official national statistics also indicate a significant increase over the past decade in the number of single women, that is, women who have never married. According to the national population and housing censuses from 1966 to 2021, the percentage of permanent singlehood among women has followed an upward trend since 1976, reaching 3.37 percent in 2016 and 5 percent in 2021.

Employment and education have been two modern factors accessible to Iranian women and have provided the grounds for their entry into society. Despite the still limited level of female employment, Iranian women, through access to university education, employment, income, and the experience of multiple identities, have challenged their existing social position. In Iran, the total number of women who were graduates of, or enrolled in, higher education in 2023 was 6,959,732. Among all provinces, the highest percentage of young never-married women with higher education, at 50.3 percent, lives in Semnan Province. In addition, census data from 2016 and statistical estimates for 2021 show that in Semnan Province, the rate of employed women increased from 15.55 percent to 34.4 percent. According to the results of the latest national population estimate in 2021, Semnan Province is among the seven provinces with a high rate of female singlehood. The counties of Semnan and Shahroud are the largest cities in Semnan Province in terms of population and area. Moreover, the downward trend in marriage rates in these two cities is noteworthy. In a province with a traditional social fabric, the consequences arising from the increase in the number of never-married women have led to the rise of single women being regarded today as a social issue in this province.

This study seeks to explore the gender identity of employed and educated single women and the relationship between their feminine identity and their remaining unmarried. Accordingly, the main research question is as follows: in the cities of Semnan and Shahroud, how do employed and educated never-married women understand themselves as women, and what role does this understanding play in

their singlehood? In light of the main research question, concepts and theories related to femininity, globalization, modernization and its resulting transformations, identity, and new identity-making elements such as employment and education were reviewed, and these theories were examined with theoretical sensitivity.

2. Methodology

Given the nature of the initial research question and in order to arrive at an answer, it was necessary to enter the deeper layers of the actors' subjective world; therefore, grounded theory was used as the research method. To collect the data, semi-structured interviews were conducted with 30 employed and educated never-married women aged 25 to 45 residing in the counties of Semnan and Shahroud. In the first stage, purposive sampling was carried out. After the emergence of the initial categories, theoretical sampling was conducted. Immediately after each interview, open, axial, and selective coding was carried out. During the coding process, movement back and forth between theory and reality was taken into account. After the completion of coding, the extracted concepts and categories were presented to specialists, and their complementary views were incorporated.

In this study, to achieve credibility, the concepts obtained from the interviews were shared with 15 of the participants and 5 individuals with similar characteristics who had not participated in the study, in order to examine the extent to which these concepts corresponded to their personal experiences. To achieve dependability, the findings were continuously and systematically compared and reviewed on a daily basis, and the reports resulting from the analysis of each individual interview were discussed in several sessions with specialists to ensure the accuracy of the information obtained.

3. Findings

According to the findings of the study, the employed and educated single women aged 25 to 45 residing in the counties of Semnan and Shahroud differed from one another in terms of age, level of education, type of occupation, and level of income. Through open, axial, and selective coding, as well as a detailed line-by-line analysis of the participants' interviews, a comprehensive classification yielded 10 main categories: family characteristics, orientation toward education, occupational characteristics, understanding of gender, orientation toward marriage, understanding of sexual need and ways of dealing with it, type of attitude toward sexual relations, interaction with men, understanding and experience of love, and orientation toward singlehood.

After identifying the categories, relationships between categories and subcategories were established. Attention was paid to the conditions that led to the emergence or expansion of the categories, the contexts that gave rise to them, the conditions that helped reinforce them, the strategies and interactions employed

by single women, and the consequences associated with them. On this basis, the categories were configured. It appears that family conditions, the experience of puberty, the understanding of motherhood, orientation toward gender roles, and the understanding of virginity influence women's understanding of themselves as women. In this study, the understanding of femininity constituted the core category, encompassing all other categories as far as possible. On this basis, three paradigms were identified: quasi-emphasized femininity, rebellious femininity, and bewildered femininity. These paradigms indicate different configurations of the understanding of femininity among employed and educated single women.

4. Conclusion

This study shows that single women, on the basis of differences in family characteristics, the way they experienced puberty, their understanding of motherhood, their orientation toward gender roles, their understanding of virginity, occupational characteristics, and orientation toward education, have understood womanhood in different ways. With regard to the core category, namely the understanding of femininity, it can be said that there are different types of understanding of femininity. These different understandings of femininity affect the social actions of single women, including their marriage and singlehood.

In quasi-emphasized femininity, the employed and educated single woman understands womanhood as embodied in a delicate and emotional being and as a self-sacrificing mother. Despite her desire to marry, she fails to marry, yet she continues to remain hopeful about marriage. She is not satisfied with life as a single woman, and her orientation toward singlehood is negative.

In rebellious femininity, the employed and educated single woman defines womanhood as embodied in a combative and rebellious being who, through protest, audacity, and rebellion, can move beyond limitations, refuse domination, struggle to achieve her desires, and change her conditions. She fears marriage and regards singlehood as independence and freedom. This woman's orientation toward singlehood is positive.

In bewildered femininity, there is a dual understanding of femininity. Woman is understood as a delicate and weak yet capable being. She experiences a form of gendered bewilderment. From her perspective, marriage is regarded as a point at which personal progress and individual success come to a halt. Her orientation toward singlehood is dual: singlehood is understood both as freedom, independence, and peace, and as loneliness. Given the current state of marriage in Semnan Province, as well as in Iran more broadly, greater attention should be paid to the modern phenomenon of single women, and policymakers should take this important issue into consideration.

Keywords: Perception of Femininity, Feminine Identity, Rebellious Femininity, Ambivalent Femininity.

سنخ‌های زنانگی و مسئلهٔ مجرد زنانِ هرگز ازدواج‌نکردهٔ شاغل و تحصیلکرده

سهیلا علیرضائزاد^۱ زینب رهبر^۲ حبیب‌الله کریمیان^۳

چکیده

ظهور پدیدهٔ زنان مجرد در جامعهٔ ایران امروز، یکی از مسائل اجتماعی قابل بررسی است. این پژوهش با هدف شناخت درک زنان مجرد شاغل و تحصیلکرده از زنانگی در شهرهای سمنان و شاهرود و نقش این درک در مجرد آنان با رویکرد کیفی و با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای انجام شد. مشارکت‌کنندگان، زنان مجرد ۲۵ تا ۴۵ ساله شاغل و تحصیلکرده ساکن شهرستان‌های سمنان و شاهرود بودند که از طریق نمونه‌گیری هدفمند از نوع نظری انتخاب شدند. داده‌ها با بهره‌گیری از مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری و طی فرایند کدگذاری و تحلیل، مقوله‌بندی شدند. یافته‌ها نشان داد که تجربه و ادراک مشارکت‌کنندگان از مجرد ازدواج، ذیل ده مقوله اصلی شامل ویژگی‌های خانوادگی، رویکرد به تحصیلات، ویژگی‌های شغلی، درک از جنسیت، رویکرد به ازدواج، درک از نیاز جنسی و نحوه مواجهه با آن، نوع نگاه به رابطه جنسی، ارتباط با مرد، درک و تجربه عشق و رویکرد به مجرد سامان می‌یابد. در این میان، درک از زنانگی به عنوان مقوله هسته شناسایی و سه الگوی پارادایمی زنانگی شبه مؤکد، زنانگی طغیانگر و زنانگی سرگشته از داده‌ها استخراج شد. نتایج نشان داد تفاوت در درک از زنانگی، در نحوه مواجهه با ازدواج و معنابخشی به مجرد نقشی تعیین‌کننده دارد. در الگوی زنانگی شبه مؤکد، زن مجرد درک منفی از مجرد دارد و مجرد عمدتاً با احساس تنهایی و تمایل و انتظار برای ازدواج همراه است؛ در الگوی زنانگی طغیانگر، زن مجرد درک مثبت از مجرد دارد و مجرد بیش از هر چیز با آزادی، استقلال و آرامش معنا می‌یابد و با پرهیز از ازدواج همراه است؛ و در الگوی زنانگی سرگشته، مجرد معنایی دوگانه دارد و به صورت هم‌زمان واجد دلالت‌های متعارضی چون تنهایی، استقلال، آرامش و آزادی است و با نوعی تعلیق یا انکار نسبت به ازدواج همراه می‌شود. بر این اساس، می‌توان گفت درک از زنانگی، یکی از مؤلفه‌های محوری در بازتعریف هویت زنانه و فهم الگوهای متنوع مجرد در میان زنان مجرد شاغل و تحصیلکرده است.

کلیدواژگان: درک از زنانگی، بازتعریف هویت زنانه، زنانگی شبه مؤکد، زنانگی طغیانگر، زنانگی سرگشته.

۱. استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران (نویسنده مسئول) /soal802001@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران /zeinab.rahbar@yahoo.com

۳. استادیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران /hkarimian46@gmail.com

۱. مقدمه و بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، به‌رغم جهانی بودن پدیده ازدواج، محققان دریافته‌اند که تعداد کشورهای که با کاهش نرخ ازدواج مواجه‌اند، رو به افزایش است. با وجود این که در کشورهای آسیای شرقی و جنوب شرقی، نظام خویشاوندی همچنان برجسته است، کاهش نرخ ازدواج، افزایش درصد تأخیر در ازدواج، نرخ بالاتر طلاق، افزایش مجردی و کاهش اقدام به تشکیل زندگی مشترک نیز در آن‌ها مشاهده می‌شود (نگوین و هوآنگ، ۲۰۱۹: ۸۰).

کاهش نرخ ازدواج در ایران طی سال‌های اخیر، مسئله‌ای است که نمی‌توان به‌آسانی از آن گذشت. طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰، به‌جز استان سیستان و بلوچستان، میزان ازدواج در همه استان‌های کشور کاهش یافته است (معاونت جوانان وزارت ورزش و جوانان، ۱۴۰۱: ۵). همچنین آمارهای رسمی کشور، افزایش چشمگیر تعداد زنان مجرد هرگز ازدواج نکرده را طی یک دهه اخیر نشان می‌دهد. بر مبنای آمار سازمان ثبت احوال کشور در سال ۱۴۰۰، حدود ۱۱ میلیون و ۲۴۰ هزار نفر در سن متعارف ازدواج قرار داشته‌اند یا از این سن گذشته و هنوز ازدواج نکرده‌اند که از این میزان، ۵ میلیون و ۵۷۰ هزار نفر مرد و ۵ میلیون و ۶۷۰ هزار نفر زن بوده‌اند (همان: ۷). به نظر می‌رسد بالا رفتن سن ازدواج زنان، کاهش تمایل زنان مجرد به ازدواج و پیامدهای ناشی از این امر، ازجمله مسائلی است که بسیاری از کشورها، ازجمله ایران، با آن مواجه‌اند.

لیندا برگ^۱ و همکارانش در پژوهشی، پدیده جهانی دختران مجرد را در کشورهای گوناگون بررسی کرده‌اند. این پژوهش به جهانی بودن پدیده زن مجرد شاغل، به‌مثابه نخستین پدیده جامعه‌شناختی جهانی در قرن بیست و یکم، پرداخته است (علیرضائزاد و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۷۱). در جامعه ایران نیز آمارها نشان از افزایش روند تجرد قطعی زنان در کشور دارد. تجرد قطعی، کسانی را دربرمی‌گیرد که هرگز ازدواج نکرده‌اند و آمیدی نیز به ازدواج ندارند (ساروخانی، ۱۳۹۲: ۲۹). برحسب سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۴۰۰، درصد تجرد قطعی برای زنان از سال ۱۳۵۵ روندی افزایشی داشته و به‌ویژه در سال ۱۳۹۵ به ۳۳٫۷ درصد و در سال ۱۴۰۰ به ۵ درصد رسیده است. این آمارها نشان می‌دهد که روند افزایشی تجرد قطعی در زنان بیش از مردان است؛ به‌طوری‌که طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۴۰۰ این شاخص برای مردان حدود ۱٫۵ برابر شده است، اما برای زنان بیش از ۴ برابر افزایش

1. Nguyen & Hoang

2. L Berg-Cross

داشته است. همچنین، به روایت آمارها در ایران، میانگین سن در اولین ازدواج برای زنان طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۴۰۰ افزایش یافته و از ۱۸ سال و ۴ ماه در سال ۱۳۴۵ به ۲۳ سال و ۶ ماه در سال ۱۴۰۰ رسیده است.

در مسیر گذار از دوران سنتی به دوران مدرن و در پی تغییر و تحولات گستردهٔ ناشی از آن، یکی از موضوعات مهمی که انسان در دنیای مدرن با آن روبه‌رو می‌شود، بحث کیستی و چیستی اوست (اسنو و کوریگال-براون، ۲۰۱۵: ۱۷۴). اشتغال و تحصیلات، دو عامل مدرن در دسترس برای زنان ایرانی و زمینه‌ساز ورود آنان به اجتماع بوده است. زن ایرانی نیز به‌رغم سطح اندک اشتغال، با دستیابی به تحصیلات دانشگاهی، شغل و درآمد و نیز تجربهٔ هویت‌های چندگانه، وضع موجود خود را به چالش کشیده است. ظاهراً ازدواج و تشکیل خانواده از اموری است که این زنان دربارهٔ آن تجدیدنظر کرده‌اند (جعفری نمینی، ۱۳۹۰: ۲). زنان به‌طور سنتی خود را با نقش‌های مادری و همسری تعریف می‌کردند و ازدواج به‌عنوان یک «باید» در زندگی آنان، دیر یا زود، محقق می‌شد. در قرن ۲۱، در پی تحولات گستردهٔ اجتماعی، حضور زنان در فضای عمومی که پیش از این صرفاً مردانه تلقی می‌شد، موجب شده است که زنان جوان شاغل و تحصیلکرده، به‌رغم فشارهای خانوادگی، خود را با تعارض‌های بسیار پیچیده در نقش‌هایی که باید بر عهده بگیرند مواجه ببینند و از ازدواج اجتناب کنند؛ از این‌رو، فهم آنان از زنانگی بسیار مهم است.

در نیمهٔ قرن هجدهم میلادی در جهان غرب، جنبش فمینیسم ظاهر شد. کاستلز، جوهر نهضت فمینیسم را بازتعریف هویت زنانه می‌داند. منظور از هویت زنانه، تصویر و احساسی است که زن از زن بودن خود دارد و نیز انتظاراتی است که به‌عنوان زن برای خود تعریف می‌کند (درودگر، ۱۳۹۹: ۲۳۹). تغییر در فهم زنان از خود، با اشتغال به کار دستمزدی مرتبط است (علیرضائزاد، ۱۳۹۶). طی چند دههٔ گذشته، زنان بیش از پیش وارد بازار کار شده‌اند؛ به‌طوری‌که امروز بین ۳۵ تا ۶۰ درصد از زنان ۱۶ تا ۶۰ سال در اکثر کشورهای اروپایی، بیرون از خانه مشاغل درآمدزا دارند. همچنین، اگر در سال ۱۹۴۵ فقط ۲۹ درصد نیروی کار را زنان تشکیل می‌دادند، این رقم امروز به ۴۵ درصد رسیده است (گیدنز، ۱۳۹۲: ۵۶۱). در ایران نیز، بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران، به‌رغم فاصله میان آمار اشتغال زنان در ایران و جهان، میزان زنان شاغل در کشور در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۴۰۰ از ۸٫۸۶ درصد به ۱۴٫۹۹ درصد افزایش یافته است.

در ایران، جمعیت زنان فارغ التحصیل یا در حال تحصیل در دوره‌های آموزش عالی در سال ۱۴۰۲ در کل کشور ۶,۹۵۹,۷۳۲ نفر است (سالنامه آماری زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری، ۱۴۰۳). در میان استان‌های کشور، بالاترین درصد زنان جوانِ هرگز ازدواج نکرده دارای تحصیلات عالی، با ۵۰٫۳ درصد، در استان سمنان زندگی می‌کنند (وزارت ورزش و جوانان، ۱۳۹۵). همچنین، داده‌های سرشماری ۱۳۹۵ و برآورد آماری ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که در استان سمنان، میزان زنان شاغل از ۱۵,۵۵ درصد به ۳۴,۴ درصد رسیده است.

همچنین، بر اساس نتایج آخرین برآورد جمعیتی کشور در سال ۱۴۰۰، استان سمنان جزو هفت استانی است که میزان مجرد زنان در آن بالاست (سایت مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱). مطابق آمارهای رسمی، میزان ازدواج جوانان در استان سمنان در سال‌های اخیر کاهش یافته است. تعداد ازدواج‌های ثبت شده استان سمنان از ۴۲۹۲ مورد در سال ۱۳۹۵ به ۳۰۶۸ مورد در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است (سازمان ثبت احوال استان سمنان، ۱۴۰۳). همچنین، روند کاهشی میزان ازدواج، یعنی تعداد ازدواج نسبت به جمعیت کل استان، در دو شهرستان سمنان و شاهرود شایان توجه است. روند میزان ازدواج در کل استان سمنان، شامل همه شهرستان‌ها از جمله سمنان، شاهرود، گرمسار، دامغان، مهدی شهر، آرادان، میامی و سرخه، طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰ کاهشی بوده و از ۸,۷ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۵,۲ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است (همان: ۷). دو شهرستان سمنان و شاهرود از لحاظ جمعیت و وسعت، بزرگ‌ترین شهرهای استان سمنان هستند. همچنین روند کاهشی میزان ازدواج‌های استان در شهر سمنان از ۹,۴ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۶,۲ درصد در سال ۱۴۰۰ و در شهر شاهرود از ۸,۶ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۵,۹ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است که شایان توجه است. بنابراین، با توجه به بالا بودن تعداد دختران تحصیل کرده مجرد در استان سمنان و نیز امکان ایجاد تغییرات در سبک زندگی در پی دستیابی به آموزش عالی و شغل، انجام پژوهشی درباره زنان مجرد شاغل و تحصیل کرده در این استان اهمیت دارد.

پیامدهای ناشی از افزایش تعداد زنان هرگز ازدواج نکرده در استانی با بافت سنتی، موجب می‌شود که افزایش زنان مجرد امروزه به عنوان یک مسئله اجتماعی در این استان تلقی شود. در این پژوهش، به کشف هویت جنسیتی زنان مجرد شاغل و تحصیل کرده و رابطه هویت زنانه آنان با عدم ازدواج این زنان پرداخته می‌شود. بنابراین، سؤال اصلی پژوهش این است که زنان شاغل و تحصیل کرده هرگز ازدواج نکرده در شهرهای سمنان و شاهرود، خود را به مثابه یک زن چگونه درک می‌کنند و این درک چه نقشی در مجرد آنان دارد؟

۲. چارچوب مفهومی

با توجه به پرسش اصلی پژوهش، مفاهیم و نظریه‌های مرتبط با زنانگی، جهانی شدن، مدرنیزاسیون و تحولات ناشی از آن، هویت و نیز عناصر هویت‌ساز جدید مانند اشتغال و تحصیلات بررسی شد و این نظریات با حساسیت نظری مورد مطالعه قرار گرفتند.

● **زنانگی:** زنانگی و مردانگی مفاهیمی سیال هستند که توسط هنجارهای فرهنگی و اجتماعی تجلی می‌یابند (مگنوسون و مارسک، ۲۰۱۲: ۳۵). مفاهیم زنانگی و مردانگی، توسط افراد درونی می‌شوند و به ساختن زنان و مردان آینده کمک می‌کنند (هولمز، ۱۳۹۱: ۱۳۷). زنانگی، مفهومی صرفاً زیست‌شناختی و روان‌شناختی نیست، بلکه دارای ابعاد زیستی-روانی است. سیمون دوبووار^۱ در تحلیل جوهر زنانگی معتقد است که هیچ‌کس زن به دنیا نمی‌آید؛ بلکه در فرآیند جستجوی هویت زنانه، ساخته می‌شود (هلیوس و یدلکا، ۲۰۲۴: ۲۲۶).

علاوه بر این، مایکل کیمل^۲ معتقد است که معانی مردانگی و زنانگی از یک جامعه و فرهنگ به جامعهٔ دیگر، از یک دورهٔ تاریخی به دوره‌ای دیگر، از یک گروه به گروهی دیگر و حتی در یک فرد در طول زمان‌های مختلف، متفاوت است (هافمن، هتی و بوردرز، ۲۰۰۵: ۶۷). روبرت دبلو.کانل^۳ از سلسله‌مراتب جنسیتی سخن می‌گوید که در آن زنانگی‌ها و مردانگی‌های مختلفی با سطوح متفاوت قدرت قرار دارند (گیدنز، ۱۳۹۲: ۱۷۵).

یکی از شکل‌های زنانگی «زنانگی مؤکد» است که مکمل مهم مردانگی هژمونیک محسوب می‌شود. این زنانگی تابع منافع و امیال مردان است و مشخصه‌های آن «فرمان‌برداری، دلسوزی، پرستاری و همدلی» است. علاوه بر زنانگی مؤکد، زنانگی‌های فرودست نیز وجود دارند که از نسخهٔ زنانگی مؤکد پیروی نمی‌کنند؛ زنانگی‌های مقاومت‌پیشه نیز شکل دیگری از زنانگی هستند (یعقوبی، ۱۳۹۳: ۲۰۶). زنانگی انواع مختلفی دارد و از طریق نهادهای اجتماعی گوناگون، مانند رسانه، آموزش، دین، ورزش و نیروی کار، تقویت می‌شود (ویندزور، ۲۰۱۵: ۸۹۴).

1. Magnusson & Marecek

2. Simone De Beauvoir

3. Helios & Jedlecka

4. Michael Kimmel

5. Hoffman, Hattie, & Borders

6. Robert W. Connell

7. Windsor

بر اساس مطالعه آرای اندیشمندان و بررسی پژوهش‌های مرتبط با زنانگی، به نظر می‌رسد بُعد جسمانی جنسیت در شکل‌گیری و تکامل جنبه روانی و هویت زنانه بی‌تأثیر نیست. یکی از وقایعی که دختران در پایان دوران کودکی و هنگام ورود به نوجوانی تجربه می‌کنند، بلوغ است که با وقوع قاعدگی همراه می‌شود. قاعدگی، به عنوان نماد مهم بلوغ جنسی و توان بالقوه باروری زنان، تأثیرات مهمی بر جنبه‌های مختلف زنانگی دارد. در این راستا، اگرچه تقریباً همه زنان جهان قاعدگی را تجربه می‌کنند، نگرش و برداشت آنان از این پدیده یکسان نیست (مختاری و همکاران، ۲۰۲۰: ۸۴۷). قاعدگی از منظر زیستی و فرهنگی، اغلب به عنوان لحظه گذار به زن شدن در نظر گرفته شده است. از این رو، قاعدگی برای زنان نه تنها یک رویداد زیستی، بلکه تجربه‌ای فراگیر است که بخشی از تعریف هویت زنانه آنان را شکل می‌دهد (لسه، ۲۰۱۶: ۴). بنابراین، مواجهه با قاعدگی و تجربه بلوغ زنانه می‌تواند بر شناخت افراد از خود به مثابه زن مؤثر باشد و در شکل‌گیری هویت جنسیتی آنان نقش ایفا کند.

مفهوم دیگری که پیوندی عمیق و دیرپا با زنانگی دارد، مادری است. در موج اول فمینیسم، بر این فرض تأکید می‌شد که مادری یکی از شرایط بنیادین شکل‌گیری زنانگی است. به چالش کشیدن طبیعت‌گرایی در قلمرو مادری، در آغاز قرن بیستم امکان زیر سؤال بردن هویت زنان را فراهم کرد. این ایده بر آن دلالت داشت که تصمیم به مادرشدن باید انتخابی آگاهانه در میان هزاران امکان پیش‌روی زنان باشد (هلیوس و یدلکا، ۲۰۲۴: ۲۳۰). وودزیک سه نوع رویکرد به مادرشدن را شناسایی کرده است که بازتاب‌دهنده فرآیند غیرطبیعی شدن آن است: (۱) ذات‌گرایی که مادری را به طبیعت تغییرناپذیر و جهانی زنان مرتبط می‌داند؛ (۲) رویکرد ساختار اجتماعی که در آن مادری به عنوان عنصری از نظام اجتماعی تحلیل می‌شود؛ و (۳) سازه‌گرایی اجتماعی که مادری را سازه‌ای اجتماعی می‌داند که از سوی اعضای یک جامعه ازدواج و مادری همچنان به عنوان بزرگ‌ترین دستاورد یک زن تلقی می‌شود (همان: ۲۲۶).

● مدرنیزاسیون و بازتولید هویت زنان: مفهوم مدرنیزاسیون^۳ بر گذار از جامعه سنتی به جامعه سرمایه‌داری در زمینه اقتصاد و انتقال به دموکراسی و مشارکت توده‌ای در حوزه سیاست

1. Mokhtari et al.

2. Lese

3. Modernization

متمرکز است (نولته،^۱ ۲۰۰۱: ۹۹۵۴). اما آثار و پیامدهای آن بر سایر ابعاد زندگی انسان بر کسی پوشیده نیست. هویت زن و مناسبات جنسیتی در دوران مدرن یک مسئلهٔ اجتماعی است، زیرا در جامعهٔ نوین، زن نه تنها امری بدیهی و طبیعی تلقی نمی‌شود، بلکه هویت زنان، تاریخ و موقعیت فرهنگی-اجتماعی آنها نیز همواره مورد پرسش قرار می‌گیرد (ذکایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۷). در جوامع ماقبل مدرن، زندگی بیشتر بر بقا متمرکز بود و افراد طبق قوانین و سنت‌ها رفتار می‌کردند. خانواده نیز نظارت و راهنمایی‌های اجتماعی بر زندگی افراد را بر عهده داشت. با مدرنیزاسیون، آزادی انتخاب افراد در زندگی افزایش یافت و سنت‌ها و نظام‌های حمایتی سنتی، مانند خانواده، بخشی از اهمیت پیشین خود را از دست دادند. تحولات ناشی از فرآیندهای مدرنیزاسیون بر نحوهٔ شکل‌گیری و توسعهٔ هویت افراد نیز تأثیر گذاشته است (هرمانسدوتیر،^۲ ۲۰۱۱: ۳). در دوران مدرن، زنانگی و هویت زنانه نیز دستخوش تغییر شده است.

نوال سعداوی^۳ در کتاب «چهرهٔ عریان زن عرب» نشان می‌دهد که در جوامع سنتی، زنانگی یا زن بودن با ضعف، سادگی، انفعال و تسلیم‌طلبی برابر دانسته می‌شد. این‌ها همگی صفاتی هستند که با نقش خدمتگزاری به شوهر و فرزندان، یا نقشی که جامعه بر زنان تحمیل کرده است، تطابق دارند (سعداوی، ۱۳۵۹: ۱۵۲). اما امروز دولت عربستان و نهادهای آن، مانند دانشگاه‌ها، با فراهم کردن دسترسی برابر به آموزش عالی برای زنان، همراه با حفظ ارزش‌های دینی و اخلاقی، امکان پیشرفت شغلی و مالی و نیز رعایت هنجارهای جنسیتی را فراهم کرده‌اند (فیصل بن شبیب مصلیت السوبی،^۴ ۲۰۲۲: ۶۲۰).

گیدنز، زنانگی و مردانگی را در قالب رویکرد ساختاربندی تحلیل می‌کند. به نظر او، ساختار و عاملیت دو حوزهٔ جدا از هم نیستند، بلکه میان آنها رابطهٔ متقابل برقرار است. به اعتقاد گیدنز، بازاندیشی مشخصهٔ کلیدی جوامع مدرن است (یعقوبی، ۱۳۹۳: ۱۷۳). او پاسخ‌گویی به پرسش دربارهٔ هویت را به مثابهٔ امری ضروری در جامعهٔ مدرن معرفی می‌کند. هویت ما، برخلاف گذشته که عادت‌ها و سنت‌ها آن را شکل می‌داد، در جامعهٔ مدرن باید به‌طور مداوم بازتعریف و طراحی شود (گیدنز، ۱۳۹۲: ۸۱).

1. Nolte

2. Hermannsdóttir

3. Nawal Saadawi

4. Faisal Bin Shabib Mosleet Alsubaie

اکنون چند دهه است که زنان در سراسر جهان هویت‌های جاافتاده خود را مورد سؤال قرار داده و با آن رویارو شده‌اند (جنکینز، ۱۳۹۴: ۱۳). در جامعه مدرن، افراد باید دائماً هویت خود را متناسب با تغییرات درون جامعه بازبینی و اصلاح کنند (هرمانسدوتیر، ۲۰۱۱: ۳). به همین دلیل، زنان همواره با پرسش‌هایی همچون «من کیستم؟»، «زن کیست؟»، «در دنیای مدرن چه نقش‌هایی دارم؟» و نظایر آن مواجه هستند. آنان خود را با چالش‌های جدی روبه‌رو می‌بینند و برای حل تعارض‌های هویتی، به بازاندیشی در هویت خود می‌پردازند.

● **جهانی‌شدن و تحول هویت زنانه:** بی‌تردید جهانی‌شدن^۱ مرحله تکامل یافته‌تر مدرنیزاسیون است. با جهانی‌شدن، همه تحولات ناشی از مدرنیته در غرب به سراسر دنیا سرازیر شد (گیدنز، ۱۳۹۲: ۸۹). رابرتسون^۲ معتقد است «جهانی‌شدن» به معنای شمول‌گرایی و فراگیرشدن امری در سطح جهانی است و تأکید می‌کند که جهانی‌شدن صرفاً یک پدیده اقتصادی نیست، بلکه ابعاد فرهنگی، سیاسی و اجتماعی را نیز دربرمی‌گیرد (شفیلد، کوروتایو و گرینی، ۲۰۱۳: ۸). مک‌گرو^۳ می‌گوید که «جهانی‌شدن» دامنه دسترسی روابط قدرت در سراسر مناطق و قاره‌های جهان را گسترش می‌دهد (هلد و مک‌گرو، ۱۳۸۲: ۱۷). به اعتقاد والراشتاین^۴، جهانی‌شدن فرآیند شکل‌گیری شبکه‌هایی است که طی آن، اجتماعاتی که پیش از این در کره خاکی دورافتاده و منزوی بودند، در وابستگی متقابل و وحدت جهانی ادغام می‌شوند (والرشتاین، ۱۳۷۷: ۲۷).

گیدنز جهانی‌شدن را حاصل فرآیند تمایز زمان و مکان، ازجاکنندگی یا مکان‌زدایی و بازاندیشی می‌داند (گیدنز، ۱۳۹۲: ۹۳). بر اساس نظریه ازجاکنندگی، سنت حکم می‌کرد که خانه جایگاه طبیعی زن باشد و زندگی و هویت زنان تا حد زیادی بر مبنای هویت پدر یا شوهر تعریف می‌شد. در گذشته، هویت‌های شخصی افراد در بستر همان اجتماعاتی شکل می‌گرفت که در آن به دنیا می‌آمدند. همراه با افزایش تعامل اجتماعات محلی با نظم نوین جهانی، وزن و نیروی سنت و ارزش‌های مستقر در آن رو به افول می‌رود. به دنبال این تحولات، زنان دیگر به حریم خانه محدود نیستند و الگوهای نوین هویت پدیدار می‌شوند (همان، ۹۱).

1. Globalization

2. Robertson

3. Sheffield, Korotayev & Grini

4. Mac Grow

5. Wallerstein

پیش از تجربهٔ جهانی شدن، زنان هویت سنتی را تا حد زیادی می‌پذیرفتند، زیرا هویت جایگزین مناسبی برای آن در اختیار نداشتند. اما به دنبال تغییرات ناشی از جهانی شدن و دگرگونی هنجارهای اجتماعی، امکان ارائهٔ خود به عنوان زن در شکل‌های دیگر نیز فراهم آمد. گاه میان هویت سنتی و هویت مدرن تضاد و کشمکش رخ می‌دهد و زنان را ناگزیر به بازسازی هویت خود می‌کند (سودارشان، ۲۰۰۵: ۳). گیدنز معتقد است که امروزه زن و مرد بودن، از نظر وظایف و هویت‌یابی، معنای روشن و مشخصی ندارد. هویت فرد توسط خود او کشف می‌شود، نه صرفاً تحت تأثیر نقش‌های اجتماعی تعریف شده. گیدنز چنین شناختی از خود و هویت را «بازاندیشانه» می‌داند (یعقوبی، ۱۳۹۳: ۲۲۰). از این منظر، تغییرات ناشی از جهانی شدن، زنان را به سمت بازتعریف هویت خود سوق می‌دهد.

• **عناصر هویت‌ساز زنان در دوران مدرن:** هویت‌ها طی فرآیندهای تعاملی و در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرند (جنکینز، ۱۳۹۴: ۲۱۲). در دوران مدرن، هویت زنان تحت تأثیر شرایطی است که در آن زندگی می‌کنند؛ از جمله منطقه، دین و اجتماع و همچنین ویژگی‌های اکتسابی همچون تحصیل و اشتغال (سودارشان، ۲۰۰۵: ۳). از این منظر، احتمالاً می‌توان نهادهای آموزشی و عرصه‌های شغلی را به عنوان منابع جدید هویت‌یابی زنان برشمرد.

تحصیلات عالی یکی از عناصر هویت‌ساز زنان است (آراندا گویریمن و همکاران، ۲۰۲۳: ۱). نظریهٔ مدرنیزاسیون، آموزش عالی را به عنوان ابزار اصلی و عامل تعیین‌کنندهٔ کسب موقعیت‌های اجتماعی و شغلی می‌بیند و بر تغییر در هنجارها و ارزش‌ها متمرکز است (جونز، ۲۰۱۶: ۵۲۲). آموزش عالی زنان، بستری برای برساخت تجربهٔ تجدد است (طیبی‌نیا و رحمانی، ۱۳۹۵: ۱۰۵). امروزه در بیشتر کشورها، زنان بیشتری در مقایسه با مردان به تحصیلات عالی گرایش دارند (بکر، هابارد و مورفی، ۲۰۱۰: ۱). افزایش سطح تحصیلات زنان سبب تنوع نقش‌های آنان در اجتماع و خانواده، تعدد روابط اجتماعی و گسترش تعلقات گروهی آنان شده و ایشان را از چارچوب خانه به عرصهٔ فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی می‌کشاند (گلایی، ۱۳۹۳: ۸۵).

1. Sudarshan

2. Araneda-Guirriman et al.

3. Jones

4. Becker, Hubbard, & Murphy

تحصیلات دانشگاهی می‌تواند به عنوان نیروی محرکه‌ای برای تغییر و دگرگونی ادراکی که زنان را در نقش‌های سنتی تعریف می‌کند، به کار گرفته شود (گونیندی ارسوز،^۱ ۲۰۱۲: ۴۰۳). به عبارت دیگر، آموزش بر ایدئولوژی جنسیتی اثر می‌گذارد. ایدئولوژی جنسیتی به باورها، هنجارها و ارزش‌هایی اشاره دارد که بر چگونگی تعریف مردانگی، زنانگی و روابط جنسیتی در یک جامعه تأثیر می‌گذارند (دلوار و اسلام،^۲ ۲۰۲۴: ۲). ایدئولوژی جنسیتی سنتی اغلب از طریق تجارب اجتماعی شدن افراد تقویت می‌شود؛ اما آموزش می‌تواند تفکر متعارف را به چالش بکشد. در چارچوب ایدئولوژی جنسیتی مرسوم، مردان به عنوان سرپرست خانوار، نان‌آور خانه و مسئول مالی و زنان به عنوان خانه‌دار و مراقب تعریف می‌شوند؛ درحالی‌که در ایدئولوژی جنسیتی جدید، هم مردان و هم زنان در همه امور، مانند نان‌آوری، مراقبت و تصمیم‌گیری، سهم هستند (همان). از این رو، آموزش عالی فهم زنان را از خود تغییر می‌دهد. در دورانی که نقش‌های جنسیتی پررنگ بود، میان تحصیلات و ازدواج زنان رابطه منفی وجود داشت و زنان تحصیل‌کرده دانشگاهی کمتر ازدواج می‌کردند. این تغییرات نشان می‌دهد که رابطه میان تحصیلات و ازدواج، تحت تأثیر نقش‌های جنسیتی شکل می‌گیرد (تور،^۳ ۲۰۱۱: ۱). زنان دارای مدرک تحصیلی عالی، عمیق‌ترین دگرگونی را در بازارهای ازدواج تجربه می‌کنند. آنان پابندی کمتری به نقش‌های سنتی مردان و زنان نشان می‌دهند. تغییر رفتار جنسی آنان و تغییر در سرمایه انسانی نسبی زن و مرد در ازدواج، احتمالاً تأثیر عمده‌ای بر روابط جنسیتی دارد (هامپلوا،^۴ ۲۰۲۰: ۶۰۰). فرصت‌های حرفه‌ای و تحصیلی، بسیاری از زنان را به به تعویق انداختن ازدواج تا پس از شروع کار ترغیب کرده است (گیدنر،^۵ ۱۳۹۲: ۹۳). به طور سنتی، ازدواج در زندگی زنان با هویت سنتی آنان ارتباط تنگاتنگی داشت و زمینه پذیرش نقش‌های همسری و مادری را فراهم می‌کرد.

اشتغال زنان که برخی از آن به عنوان مهاجرت دسته جمعی زنان از خانه یاد کرده‌اند، یکی از مهم‌ترین پدیده‌های قرن بیستم بود (جرمی،^۱ ۱۳۹۱). مدرنیزاسیون و گسترش فناوری‌های پیشرفته، زمینه حضور اجتماعی زنان متخصص را فراهم کرد (همان،^۲ ۱۶۴). جهانی شدن نیز با تغییر در هنجارهای اجتماعی و فراهم کردن امکان انتخاب‌های جدید، منجر به حضور گسترده زنان در بازار کار و تغییر ابعاد مختلف زندگی آنان شده است (سودارشان،^۳ ۲۰۰۵: ۷).

1. Gunindi Ersoz
2. Delwar & Islam
3. Torr
4. Hamplova

زنان شاغل الگوی نوینی از زندگی زنانه ترسیم می‌کنند؛ زنانی که می‌توانند مسئولیت بسیاری از امور را بر عهده بگیرند و هم‌زمان نقش خود را در خانه و مراقبت از فرزندان خویش از دست ندهند (جرمی، ۱۳۹۱: ۱۱۹). بر عهده گرفتن نقش‌های گوناگون شغلی، همسری، مادری یا دختری در خانواده، موجب ظهور فهم تازه‌ای از زنانگی می‌شود که نقش شغل در آن پررنگ است. بنابراین، اشتغال یکی از عناصر هویت‌ساز برای زنان است.

از عمر نوسازی در ایران بیش از یک قرن می‌گذرد. بازه تاریخی جنبش مشروطه تا پایان پهلوی اول که از آن با عنوان «فرآیند مدرنیته در ایران» یاد می‌شود، نقطه پیدایی مسئله زنانگی و هویت زن در ایران به شمار می‌رود (ترابی فارسانی، ۱۳۹۸؛ ذکایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۶). به دنبال جهانی شدن، تحولاتی که در زمینه اشتغال زنان در جهان رخ داده بود، به ایران نیز راه یافت. در سال‌های اخیر، زنان بسیاری، به‌ویژه پس از کسب تحصیلات عالی، در پی ورود به بازار کار بوده‌اند. نکته حائز اهمیت آن است که در جامعه امروز، زنان ایرانی بیش از گذشته در بازار کار حضور دارند و آثار اشتغال را در دیگر جنبه‌های زندگی آنان نمی‌توان نادیده گرفت؛ افزایش شمار زنان هرگز ازدواج نکرده، از جمله این موارد است.

۳. پیشینه تجربی

مطالعاتی را که در دهه گذشته پیرامون موضوع این پژوهش در ایران انجام شده‌اند، می‌توان در سه دسته طبقه‌بندی کرد: ۱) هویت جنسیتی زنان، ۲) اشتغال و آموزش عالی و ارتباط آن با هویت زنانه و ۳) عدم ازدواج و تجرد زنان.

رحمتیان و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «مطالعه ظرفیت زن بودن بر اساس تجربه زیسته زنان ایرانی و با تأکید بر ابعاد اجتماعی-فرهنگی» به این نتیجه رسیدند که در جامعه فعلی، زنانگی و مردانگی صورت‌های متکثری یافته‌اند. گل‌بهراری (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «تقابل هویت جنسیتی فردی و اجتماعی در تک‌زیستی دختران» نشان داد که دختران تک‌زیست، تعارضات هویتی‌ای همچون تعارض میان الگوهای موفقیت و جنسیت زنانه، بی‌اعتباری هویت مستقل از خانواده و زنان علیه خود را تجربه کرده‌اند. امیدوار طهرانی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش «ادراک از زنانگی در کشورهای مختلف: یک فراترکیب کیفی» به این نتیجه رسیدند که عاملیت جنسی، مادرانگی، ظاهر و بدن، خودمراقبتی، استقلال، احترام و عامل فرهنگی از جمله مؤلفه‌های اصلی ادراک از زنانگی در جهان هستند. قاسم‌پور و گودرزی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «درک و تصور دختران جوان از جنسیت؛ مطالعه‌ای

پدیدارشناسانه» نشان دادند که ارزش‌ها و نگرش‌های جنسیتی در جامعه ایرانی متکثر شده است. همچنین چینی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش «برساخت‌های اجتماعی زنان از زنانگی ریزوماتیک در بستر مراکز ورزشی، آرایشی و زیبایی» به این نتیجه رسیدند که زنانگی برساختی فرهنگی است و اجتماعی است و گفتمان‌های متعددی درباره آن وجود دارد.

دسته دیگری از مطالعات به نقش اشتغال و آموزش عالی زنان در بازاندیشی هویت زنانه و تغییر نگرش آنان به خانواده و ازدواج پرداخته‌اند. فلاح‌مین‌باشی، کاظمی و ترکمان (۱۴۰۲) در پژوهش «از تنه‌ازیستی تا تنها ماندن: مقایسه دو گروه از زنان مجرد تنها در تهران» به این نتیجه رسیدند که زنان مجرد تنه‌ازیست شامل دو دسته‌اند: زنان تنه‌ازیست اختیاری و زنان تنه‌ازیست اجباری. زنان تنه‌ازیست اختیاری، عمدتاً شاغل‌اند و تحصیلات دانشگاهی بالایی دارند. بگی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «تعیین‌کننده‌های تغییرات نسلی و دوره‌ای ازدواج در ایران» نشان داد که تحصیلات و اشتغال بیش از سایر عوامل بر تغییرات الگوها و روندهای ازدواج تأثیرگذارند. خلیلی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل نسلی - مقطعی تغییرات ازدواج زنان ایران با استفاده از جداول عمر زن‌اشویی» به این نتیجه رسید که اثر تحصیلات، به عنوان عاملی مهم در تأخیر الگوی سنی ازدواج زنان، در نسل‌های مختلف متفاوت است.

دری نجف‌آبادی و همکاران (۱۴۰۰) در «بررسی تأثیر اشتغال زنان بر ازدواج و طلاق» نشان دادند که با افزایش اشتغال، احتمال هرگز ازدواج نکردن افزایش می‌یابد. عباسی‌شوازی و رشوند (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «سهم ارزش ازدواج بر وضعیت ازدواج زنان ۲۰ تا ۳۴ ساله شهر تهران» به این نتیجه رسیدند که با افزایش تحصیلات زنان، احتمال ازدواج کاهش می‌یابد. همچنین، زنان شاغل در مقایسه با زنان غیرشاغل، احتمال ازدواج کمتری دارند و ارزش کمتری برای ازدواج قائل‌اند. طیبی‌نیا و رحمانی (۱۳۹۵) نیز در پژوهش «انگیزش‌های نویافته تحولات هویتی زنان در آموزش عالی» نشان دادند که تحصیلات و اشتغال، به تجربه فضای هویتی چندگانه، دگرگونی در نقش‌های اجتماعی، ایجاد چالش و فاصله‌گیری زنان از نقش‌های سنتی منجر شده و موجب بازتعریف هویت اجتماعی زنان می‌شود.

برخی از مطالعات نیز به بررسی تجرد زنان، علل آن و موانع پیش‌روی زنان مجرد پرداخته‌اند. کلاته‌ساداتی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش «برهمکنش فرهنگ و تجرد: واکاوی ابعاد فردی و اجتماعی - فرهنگی طولانی‌شدن دوران تجرد دختران در شهر یزد» نشان دادند که بیشتر مشارکت‌کنندگان از تجرد خود رضایت داشته‌اند.

طالب‌پور و بیرانوند (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی تجربهٔ زیستهٔ تجرد قطعی از منظر دختران مجرد» نشان دادند که تجرد پیامدهایی همچون رها کردن تفکر ازدواج، واگویهٔ حسرت‌های گذشته، داغ ننگ و احساس تبعیض مضاعف نسبت به مردان مجرد را برای دختران مجرد به دنبال دارد. مداحی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «مسئلهٔ تجرد: سوژه و زیست جهان نوپدید دختران شهر تهران» به این نتیجه رسیدند که دختران مجرد در انتخاب زیست جهان خود به کنشگرانی فعال تبدیل شده‌اند. خسروی، خضرنژاد و دارنی (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی با عنوان «بازسازی معنایی تجربهٔ تجرد از منظر دختران ۳۰ سال به بالای شهر بوکان» نشان دادند که دختران مجرد، احساس پوچی و سردرگمی در زندگی، احساس سربار بودن در خانواده، افسردگی، تنهایی مزمن، قضاوت و پیش‌داوری ناصواب، فشار خانواده برای تسریع ازدواج، احساس قربانی شدن و فداکاری، شرایط نامساعد خانوادگی و ناامنی مالی را تجربه می‌کنند.

در خارج از ایران نیز پژوهش‌های متعددی، هویت زنانه، ارتباط تحصیلات و اشتغال با عدم ازدواج زنان و تجربهٔ تجرد زنان را مطالعه کرده‌اند. هلیوس و جدلکا^۱ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «در جست‌وجوی هویت زنان» در کشور لهستان به این نتیجه رسیدند که دور شدن زنان از نقش سنتی مادری و همسری، به ساخت هویت‌های جدید خانوادگی، خصوصی و حرفه‌ای منجر می‌شود. زمان‌خان و همکاران^۲ (۲۰۲۴) در پژوهش «بررسی تأثیر ازدواج زودهنگام ادراک شده بر تحصیل و اشتغال زنان در بنگلادش: یک مطالعهٔ ترکیبی» نشان دادند که ۵۵ درصد از زنانی که ازدواج زودهنگام داشته‌اند، پس از ازدواج از شغل و تحصیل کناره‌گیری کرده‌اند. شانتلوا-کشال، داگادو و گاردسبن^۳ (۲۰۲۰) در پژوهش «زنانگی مورد مناقشه: استراتژی‌های مقاومت و بازتولید در دوران نوجوانی در شمال اوگاندا» به این نتیجه رسیدند که دختران نوجوان، با انحراف از هنجارهای زنانگی هژمونیک، نظم جنسیتی موجود را به چالش می‌کشند و در پی بازتعریف زنانگی هستند.

چانگ^۴ (۲۰۲۰) در پژوهش «زنان چینی، ازدواج و جنسیت: بررسی ایدهٔ زنان و ازدواج در طول زمان در بستر چین» نشان داد که اگرچه بیشتر زنان چینی تمایل به ازدواج دارند، اما نگران‌اند که محدودیت‌های جنسیتی پس از ازدواج آشکارتر شود و مانع پیشرفت آنان گردد.

1. Helios, Joanna, & Jedlecka

2. Zaman Khan et al.

3. Chantelouis-Kashal, Dagadu & Gardsbane

4. Chang

نگوین و هوآنگ^۱ (۲۰۱۹) در پژوهش «ایدئولوژی جنسیتی در ازدواج در ویتنام معاصر» به این نتیجه رسیدند که مردم ویتنام بر اساس ایدئولوژی ای ازدواج می‌کنند که نقش‌های زن و مرد را متفاوت تعریف می‌کند. هروآخ^۲ (۲۰۱۸) در پژوهش «مطالعه‌ای درباره‌ی زن مسن مجرد در مراکش: نگرش دانش‌آموزان نسبت به زن مسن مجرد» نشان داد که در جامعه، نسبت به زن مسن مجرد^۳ درک منفی وجود دارد و بداخلاقی ناشی از انزوا و شرم‌آوری ازدواج نکردن، از پیامدهای اصلی اسپینستر بودن تلقی می‌شود. چلیک^۴ (۲۰۱۸) نیز در پژوهش «زنان مجرد با پنجره‌های فرصت بسته: دلایل زنان حرفه‌ای برای ازدواج نکردن» در کشور ترکیه به این نتیجه رسید که مهم‌ترین علل عدم ازدواج زنان در ترکیه، استقلال مالی، فردگرایی، افزایش روابط خارج از ازدواج، فراهم شدن امکان مادری بدون ازدواج و تضاد نقش‌های جنسیتی است. آنتونی مو، چیزومام و آبانیه^۵ (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «عوامل تعیین‌کننده‌ی مجردی: گزارشی گذشته‌نگر توسط زنان مجرد مسن در لاگوس، نیجریه» نشان دادند که تحصیلات بالا یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مجرد زنان در نیجریه است.

جمع‌بندی پیشینه داخلی و خارجی نشان می‌دهد که نخست، مطالعات مختلف پیرامون هویت زنان حاکی از آن‌اند که زنان در دوران مدرن، همواره با به چالش کشیدن هنجارهای سنتی شکل‌دهنده هویت خویش، در پی بازتولید هویت زنانه هستند؛ با این حال، هیچ‌یک از این مطالعات به‌طور خاص به ارتباط میان درک از زنانگی و مجرد نپدراخته‌اند. دوم، تعریف زنانگی بر محور مادری همواره یکی از موضوعات مهم در مطالعات زنان بوده است. با گسترش اشتغال زنان، از یک سو جامعه با شمار زیادی از مادران شاغل مواجه شده که مادر بودن را با چالش‌هایی همراه ساخته است و از سوی دیگر، افزایش مجرد زنان در دوران جدید، در زمینه تولید نسل و فهم از مادری پرسش‌هایی ایجاد کرده است. هرچند برخی مطالعات مفهوم مادری و تغییرات آن را بررسی کرده‌اند، اما هیچ‌یک به‌طور خاص به فهم از مادری در درک از زنانگی در میان دختران مجرد و تأثیر آن بر عدم ازدواج آنان نپرداخته‌اند. سوم، در میان پژوهش‌های داخلی، برخی مطالعات علل تأخیر در ازدواج را در کل کشور یا در برخی استان‌ها بررسی کرده‌اند؛ با این حال، این علل با توجه به فرهنگ بومی مناطق مختلف کشور

1. Nguyen & Hoang

2. Herouach

3. Spinsterhood

4. Celik

5. Ntoimo, Chizomam, & Abanihe

متفاوت‌اند و تاکنون پژوهشی دربارهٔ ازدواج نکردن دختران شاغل، آن هم از منظر هویتی، در استان سمنان انجام نشده است. چهارم، در مطالعات متعدد، موضوعاتی همچون زنان مجرد، دلایل مجرد زنان و مردان، مفهوم مجرد، تک‌زیستی زنان، علل زمینه‌ساز مجرد جوانان، زندگی مجردی زنان، تجربهٔ زیستهٔ زنان مجرد و پیامدهای فردی و اجتماعی مجرد زنان بررسی شده است؛ اما در هیچ‌یک از پژوهش‌های داخلی و خارجی، به درک از زنانگی و نقشی که در مجرد زنان دارد، توجه نشده است. ازاین‌رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با بهره‌گیری از روش نظریهٔ زمینه‌ای، به فهم هویت جنسیتی زنان مجرد شاغل و تحصیل‌کردهٔ سمنانی و شاهرودی و جایگاه مجرد در آن دست یابد.

۴. روش‌شناسی

با توجه به ماهیت پرسش آغازین پژوهش و برای نیل به پاسخ، لازم بود به لایه‌های عمیق‌تر ذهن کنشگران وارد شد؛ ازاین‌رو، از روش نظریهٔ زمینه‌ای استفاده شد. هدف از به‌کارگیری این روش، بررسی عمیق تجربهٔ این زنان از مجرد بود. برای گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبهٔ نیمه‌ساخت یافته استفاده شد. مشارکت‌کنندگان این پژوهش، ۳۰ زن شاغل و تحصیل‌کردهٔ ۲۵ تا ۴۵ ساله، ساکن شهرستان‌های سمنان و شاهرود بودند. در گام نخست، نمونه‌گیری هدفمند بر اساس سن، شاغل بودن و بهره‌مندی از تحصیلات دانشگاهی انجام شد. پس از ظهور مقولات اولیه، نمونه‌گیری به صورت نظری ادامه یافت.

جدول شمارهٔ ۱: مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان تحقیق

ردیف	نام	سن	تحصیلات	شغل	شهر
۱	زری	۳۹	دانشجوی دکترا	مدرس دانشگاه؛ کارمند	سمنان
۲	مریم	۳۳	لیسانس	کارمند؛ مربی	سمنان
۳	الهه	۲۶	لیسانس	کارمند	سمنان
۴	بیبا	۲۵	لیسانس	پرستار	شاهرود
۵	بهاره	۴۴	لیسانس	شرکت صنعتی	سمنان
۶	آناهیتا	۳۲	فوق لیسانس	شرکت صنعتی	سمنان
۷	مانده	۳۳	دانشجوی دکترا	کارمند	سمنان

۸	کوثر	۲۸	فوق لیسانس	کارمند	سمنان
۹	فاطمیما	۳۳	فوق لیسانس	کارمند	سمنان
۱۰	آسیه	۲۹	لیسانس	صندوقدار	سمنان
۱۱	آریتا	۲۶	لیسانس	صندوقدار	شاهرود
۱۲	مطهره	۲۸	لیسانس	صندوقدار	شاهرود
۱۳	فرح	۳۶	لیسانس	کارمند	سمنان
۱۴	پریا	۴۰	فوق لیسانس	معلم	سمنان
۱۵	مونا	۲۹	لیسانس	پرستار	شاهرود
۱۶	مهسا	۴۲	فوق لیسانس	کارمند	سمنان
۱۷	آرزو	۳۸	لیسانس	آرایشگر	سمنان
۱۸	نازنین	۳۳	لیسانس	مربی؛ حسابدار	سمنان
۱۹	معصومه	۳۵	فوق لیسانس	معلم	شاهرود
۲۰	کیمیا	۳۰	فوق لیسانس	مشاور	شاهرود
۲۱	نسترن	۳۲	فوق لیسانس	وکیل	شاهرود
۲۲	فریده	۲۸	فوق لیسانس	مربی	شاهرود
۲۳	راحله	۳۰	فوق لیسانس	معلم	شاهرود
۲۴	فانزه	۳۴	لیسانس	منشی دفتری	شاهرود
۲۵	نادیا	۳۴	فوق لیسانس	وکیل	شاهرود
۲۶	سیمین	۳۲	دکتر	پزشک	شاهرود
۲۷	آوا	۳۹	لیسانس	منشی	شاهرود
۲۸	شبنم	۲۷	لیسانس	منشی؛ بازاریاب	شاهرود
۲۹	سلما	۲۶	لیسانس	معاون آموزشی؛ حسابدار	سمنان
۳۰	فهیمة	۴۱	فوق لیسانس	کارمند	شاهرود

برای حفظ حریم خصوصی و گمنامی مشارکت‌کنندگان، کلیه اسامی به‌کاررفته در جدول مستعار است. هم‌چنین از ذکر عنوان دقیق شغل و محل اشتغال آن‌ها اجتناب شد. مکان انجام مصاحبه‌ها با در نظر گرفتن آسایش و راحتی مصاحبه‌شوندگان و با هماهنگی خود آنان انتخاب شد. مصاحبه‌ها از بهمن ۱۴۰۱ تا خرداد ۱۴۰۲ و به صورت حضوری انجام گرفت. بیشتر مصاحبه‌ها نیز بین ۲ تا ۳ ساعت به طول انجامید.

پس از انجام هر مصاحبه، بلافاصله فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۳: ۲۳). در جریان کدگذاری‌ها، رفت و برگشت مستمر میان نظریه و واقعیت تجربی مدنظر قرار داشت. پس از تکمیل کدگذاری‌ها، مفاهیم و مقولات استخراج شده به متخصصان ارائه شد و از دیدگاه‌های تکمیلی آنان بهره گرفته شد.

در این پژوهش، توجه ویژه‌ای به استفاده از راهبردهای مختلف برای تضمین اعتبارپذیری و انتقال‌پذیری شده است. برای دستیابی به باورپذیری، مفاهیم به دست آمده از مصاحبه‌ها در اختیار ۱۵ نفر از مشارکت‌کنندگان که با رضایت خود، زمان لازم برای مطالعه گزارش‌ها را داشتند و نیز ۵ نفر از افراد دارای شرایط مشابه که در پژوهش مشارکت نداشتند، قرار داده شد تا میزان انطباق این مفاهیم با تجربیات شخصی آنان و نیز آنچه واقعاً مدنظرشان بوده است، بررسی شود.

برای نیل به اطمینان‌پذیری، یافته‌ها به طور مستمر و روزانه با یکدیگر مقایسه و بررسی می‌شد و گزارش‌های حاصل از تحلیل تک تک مصاحبه‌ها در جلسات متعدد با متخصصان به بحث گذاشته می‌شد تا از صحت اطلاعات به دست آمده اطمینان حاصل شود. همچنین، برای امکان تأییدپذیری، کوشش شد در بخش یافته‌ها و هنگام ارائه تحلیل‌ها، گفتار مشارکت‌کنندگان در هنگام ارجاع، عیناً و با تمامی جزئیات آورده شود. افزون بر این، با شرح مفصل جزئیات روش شناختی و نحوه ارتباط مفاهیم و مقوله‌پردازی‌ها، امکان ارزیابی رویه‌های تحلیلی، مسیر ظهور پارادایم‌ها و چگونگی بسط و ساخت مدل نظری فراهم شد. دربارهٔ انتقال‌پذیری نیز تلاش شد به جزئی‌ترین اظهارات، ویژگی‌های زندگی زنان مشارکت‌کننده و درک آنان از خود به عنوان زن و شرایطشان توجه شود. همچنین برای دستیابی به این هدف، تنوع نمونه‌ها، هم از حیث تعداد و هم از نظر مفاهیم در حال شکل‌گیری، مدنظر قرار گرفت. اگرچه این پژوهش ادعای تعمیم ندارد، اما کوشش شده است تا به معیارهای انتقال‌پذیری در روش‌شناسی کیفی نزدیک شود.

در اجرای فرایند تحقیق، اصول اخلاقی از زمان گردآوری داده‌ها تا تحلیل و انتشار یافته‌ها همواره مدنظر پژوهشگر قرار داشت. در انجام مصاحبه‌ها، مشارکت‌کنندگان از اهداف پژوهش آگاه بودند و رضایت آنان پیش از ورود به پژوهش اخذ شد. بدین ترتیب، ابتدا با ارائه توضیحاتی دربارهٔ موضوع پژوهش، از افراد برای مشارکت در مصاحبه دعوت به عمل آمد و پس از آن، تنها با کسانی قرار ملاقات گذاشته شد که تمایل شخصی خود را برای همکاری اعلام کرده بودند. در مواردی نیز که برخی مشارکت‌کنندگان تمایلی به گفت و گو نداشتند، پژوهشگر

از اصرار خودداری کرد و به نظر آنان احترام گذاشت. در بعضی موارد، مشارکت‌کنندگان با ذکر دلایلی، خواستار فرصتی برای اندیشیدن بودند که این فرصت در اختیار آنان قرار گرفت و تصمیم‌گیری درباره انجام یا عدم انجام مصاحبه، بر عهده خودشان گذاشته شد. همچنین در جریان تحلیل داده‌ها کوشش شد از هرگونه دخل و تصرف در یافته‌های پژوهش پرهیز شود. در فرایند پیاده‌سازی مصاحبه‌ها نیز با دقت و حساسیت بالا و به دور از هرگونه قضاوت و پیش‌داوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها انجام گرفت.

با توجه به موضوع پژوهش، ناگزیر برخی پرسش‌ها به روابط عاطفی و بخشی از خصوصی‌ترین تجربیات شخصی مشارکت‌کنندگان مربوط می‌شد. در موارد معدودی، آنان از پاسخ‌گویی امتناع می‌کردند یا عدم تمایل خود را به پاسخ دادن اعلام می‌داشتند. نکته مهم آن بود که مصاحبه‌کننده هم‌جنس مشارکت‌کنندگان بود و این امر، شرایط پاسخ‌گویی را تسهیل می‌کرد. با این حال، هیچ‌گونه فشاری برای ورود به حریم خصوصی افراد ایجاد نشد و از تکرار آن پرسش‌ها یا اصرار برای پاسخ‌گویی پرهیز شد.

در حین مصاحبه‌ها، هرگاه مشارکت‌کنندگان با یادآوری برخی وقایع و رخداد‌های زندگی شخصی خود دچار احساسات منفی می‌شدند، تلاش می‌شد با برقراری تعاملی همدلانه از بروز آسیب احتمالی جلوگیری شود. در این پژوهش، به مشارکت‌کنندگان اطمینان داده شد که به جز مصاحبه‌کننده و تحلیل‌گران، هیچ‌کس به محتوای مصاحبه‌ها دسترسی نخواهد داشت. برای آنان نیز، بنا به انتخاب خودشان، از اسامی مستعار استفاده شد. همچنین، در جریان مصاحبه، با وجود توافق قبلی برای ضبط گفت‌وگو، گاهی مشارکت‌کنندگان تقاضای توقف ضبط صدا را مطرح می‌کردند که در جهت احترام به نظر آنان و حفظ آرامششان، ضبط صدا متوقف می‌شد. در خلال فرایند مصاحبه نیز هیچ‌گونه اظهارنظر شخصی از سوی مصاحبه‌کننده درباره تجربیات مختلف مشارکت‌کنندگان مطرح نشد. رابطه میان پژوهشگر و مشارکت‌کنندگان در فضایی صمیمانه و محترمانه حفظ شد و در پایان نیز از اعتماد و همکاری آنان قدردانی به عمل آمد.

۵. یافته‌ها

بر اساس یافته‌های پژوهش، زنان مجرد شاغل و تحصیل‌کرده ۲۵ تا ۴۵ ساله ساکن شهرستان‌های سمنان و شاهرود، از نظر سن، میزان تحصیلات، نوع شغل و سطح درآمد با یکدیگر تفاوت داشتند. بیشتر مشارکت‌کنندگان در گروه سنی ۳۰ تا ۳۴ سال قرار می‌گرفتند.

نیمی از آنان (۱۵ نفر) دارای مدرک کارشناسی بودند؛ یک نفر دارای دکترای حرفه‌ای بود و دو نفر نیز در مقطع دکترای تخصصی مشغول به تحصیل بودند. سایر مشارکت‌کنندگان مدرک کارشناسی ارشد داشتند. از نظر شغلی، مشارکت‌کنندگان در دو بخش خصوصی و دولتی و در طیف متنوعی از مشاغل، از جمله پزشک، وکیل، مدرس دانشگاه، معلم، پرستار، مشاور، کارمند اداری، کارگر، آرایشگر، فروشنده، منشی و جز آن اشتغال داشتند. برخی از آنان به صورت تمام وقت و برخی دیگر به صورت پاره وقت کار می‌کردند. همچنین بعضی دارای شغل ثابت، برخی دارای شغل موقت و شماری نیز دوشغله بودند.

در مرحلهٔ نخست تحلیل، با استفاده از کدگذاری باز و تحلیل جزء به جزء مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان، ۳۱۷ کد اولیه استخراج شد. سپس در فرایند کدگذاری محوری و از طریق مقایسهٔ مداوم مفاهیم و کدها، این کدهای اولیه بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان در قالب زیرمقوله‌ها و مقوله‌های اصلی دسته‌بندی شدند. در نهایت، در مرحلهٔ کدگذاری انتخابی، ۱۰ مقولهٔ اصلی شناسایی شد.

این مقولات عبارت بودند از: (۱) ویژگی‌های خانوادگی، (۲) رویکرد به تحصیلات، (۳) ویژگی‌های شغلی، (۴) درک از جنسیت، (۵) رویکرد به ازدواج، (۶) درک از نیاز جنسی و نحوهٔ مواجهه با آن، (۷) نوع نگاه به رابطهٔ جنسی، (۸) ارتباط با مرد، (۹) درک و تجربهٔ عشق و (۱۰) رویکرد به تجرد. در این میان، مقولهٔ هسته «درک از زنانگی» شناسایی شد. مقولات اصلی و زیرمقوله‌های مربوط به آن‌ها در جدول شمارهٔ ۲ ارائه شده است.

جدول شمارهٔ ۲: زیرمقوله‌های مقولات اصلی پژوهش

ردیف	مقولهٔ اصلی	مقوله‌های فرعی
۱	ویژگی‌های خانوادگی	انواع خانواده، شکل ارتباط با والدین، نحوهٔ ارتباط والدین با هم، نقش خانواده در درک از زنانگی، انتظارات خانواده از دختر مجرد
۲	درک از جنسیت	درک از زنانگی، درک از مردانگی
۳	رویکرد به تحصیلات	اهداف تحصیلات، اولویت تحصیلات، عدم اولویت تحصیلات، رویکرد به ادامهٔ تحصیل، پیامدهای تحصیلات، نقش خانواده در تحصیلات
۴	ویژگی‌های شغلی	شرایط شغلی فعلی، نحوهٔ اشتغال به کار، تمایلات شغلی، اولویت اشتغال، عدم اولویت اشتغال، انگیزه‌های اشتغال، پیامدهای اشتغال، موانع اشتغال زنان، علل ترک شغل، نقش خانواده در اشتغال

ردیف	مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی
۵	رویکرد به ازدواج	درک از ازدواج، سن ازدواج، تمایل به ازدواج، انواع تمایل به ازدواج، انگیزه‌ها و اهداف ازدواج، عدم تمایل به ازدواج، چشم‌انداز ازدواج، عدم اولویت ازدواج، فشار اجتماعی برای ازدواج و انواع واکنش‌ها به آن، درک از خواستگار و نحوه مواجهه با آن، نقش خانواده در ازدواج، رویکرد به روابط دوستی در مقایسه با ازدواج، نگاه به نقش‌های جنسیتی پس از ازدواج
۶	درک از نیاز جنسی و نحوه مواجهه با آن	درک از نیاز جنسی، آگاهی از نیاز جنسی، احساس نیاز و فشار جنسی، انکار نیاز جنسی، عدم فشار جنسی، نحوه مواجهه با نیاز جنسی
۷	نحوه نگاه به رابطه جنسی	آگاهی از رابطه جنسی، تجربه رابطه جنسی، انواع رابطه جنسی تجربه‌شده توسط مشارکت‌کنندگان، عدم تجربه رابطه جنسی، تمایل به رابطه جنسی بعد از ازدواج، تغییر رویکرد نسبت به عدم رابطه جنسی، عشق و رابطه جنسی، رابطه طولانی مدت و افزایش احتمال تجربه رابطه جنسی
۸	ارتباط با مرد	تجربه ارتباط با مرد، انواع ارتباط با مرد، انگیزه‌های ارتباط با مرد، سطح رابطه با مرد، تحول شکل و سطح ارتباط با مرد، علل پایان رابطه با مرد، عدم تجربه ارتباط با مرد، موانع ارتباط با مرد
۹	درک و تجربه عشق	درک از عشق، تغییر درک از عشق، تغییر ذائقه در عشق، تجربه عشق، پایان عشق، پایدار در عشق، شکست در عشق، عواطف و احساسات همراه با عشق، رویکرد به تجربه دوباره عشق، تحول مفهوم عشق، عدم تجربه عشق
۱۰	درک از تجرد و رویکرد به آن	درک از تجرد، رویکرد به تجرد، علل مجردماندن از نظر مشارکت‌کنندگان، زندگی مجردی و مستقل، تجربه زندگی مجردی و مستقل

پس از شناسایی مقوله‌ها، با برقراری ارتباط میان مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها، به شرایطی که منجر به شکل‌گیری یا گسترش مقوله‌ها شده‌اند، زمینه‌هایی که موجب بروز آن‌ها شده‌اند، عوامل تقویت‌کننده مقوله‌ها، راهبردها و تعاملاتی که دختران مجرد به کار برده‌اند و نیز پیامدهای حاصل از آن‌ها پرداخته شد. بر این اساس، فرایند شکل‌بندی مقوله‌ها انجام گرفت و «درک از زنانگی» به عنوان مقوله هسته در نظر گرفته شد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که شرایط خانوادگی، تجربه بلوغ، درک از مادری، رویکرد به نقش‌های جنسیتی و نیز درک از بکارت، بر شناخت دختران از خود به عنوان یک زن تأثیرگذارند. در این پژوهش، درک از زنانگی مقوله‌ای است که بیش از سایر مقولات، ظرفیت دربرگرفتن و سازمان‌دهی دیگر ابعاد تجربه مشارکت‌کنندگان را دارد. بر این مبنا، سه پارادایم زنانگی

شبه‌مؤکد، زنانگی طغیانگر و زنانگی سرگشته شناسایی شد که بیانگر شکل‌بندی‌های متفاوت درک از زنانگی در میان زنان مجرد شاغل و تحصیلکرده است. همچنین، بر حسب تعریفی که این زنان از زن بودن داشتند، درکشان از تجرد و رویکردشان به ازدواج با هم فرق داشت و تعاملات و پیامدهای متفاوتی را در زندگی خود تجربه کرده بودند. در ادامه، به تبیین هریک از این سه الگوی پارادایمی پرداخته می‌شود.

۱-۵. الگوی پارادایمی زنانگی شبه‌مؤکد

در الگوی پارادایمی زنانگی شبه‌مؤکد، زن مجرد شاغل و تحصیلکرده، زن را موجودی لطیف، احساساتی و برخورداری از ویژگی‌های عاطفی و مراقبتی تعریف می‌کند. در این الگو، خصایصی چون لطافت، توجه به خود، رسیدگی به ظاهر و زیبایی، دلسوزی، صبوری و ویژگی‌های مشابه، به‌عنوان ویژگی‌های برجستهٔ زنانگی تلقی می‌شوند. در این چارچوب، ازدواج امری ضروری و حذف‌ناپذیر در زندگی دانسته می‌شود و فرد همچنان به تحقق آن امید دارد. همچنین، تجرد غالباً معادل تنهایی فهم می‌شود؛ از این رو، فرد از وضعیت مجردبودن خود رضایت کامل ندارد و با احساساتی چون ترس از تنهایی و نگرش منفی نسبت به تجرد مواجه است.

• **شرایط علی:** برخی عوامل در شکل‌گیری و گسترش این الگوی پارادایمی نقش داشته‌اند. خانواده از فرد انتظار دارد نقش‌های جنسیتی متعارف را ایفا کند. درک او از زنانگی تا حدی تحت تأثیر تجربهٔ تحصیل دانشگاهی دچار تغییر شده است. مواجهه با بلوغ عمدتاً به‌صورت آگاهانه یا نیمه‌آگاهانه صورت گرفته و نقش حمایتی مادر در این فرایند اهمیت زیادی داشته است. همچنین، درک از مرد در این الگو، ناظر بر تصور مرد به‌مثابهٔ تکیه‌گاه و فردی قابل‌اعتماد است.

• **شرایط زمینه‌ای:** الگوی زنانگی شبه‌مؤکد عمدتاً در بستر خانواده‌هایی با روابط آزاد یا نسبتاً آزاد شکل گرفته است. در این الگو، رابطهٔ فرد با پدر صمیمانه و مستحکم است و با مادر نیز نوعی وابستگی عاطفی و رابطهٔ بسیار نزدیک مشاهده می‌شود. افزون بر این، رابطهٔ میان والدین اغلب به‌صورت رابطه‌ای معمولی یا عاشقانه ادراک می‌شود. این الگو همچنین در بستری شکل می‌گیرد که فرد، فشار ناشی از تمایل به رابطهٔ جنسی را تجربه می‌کند.

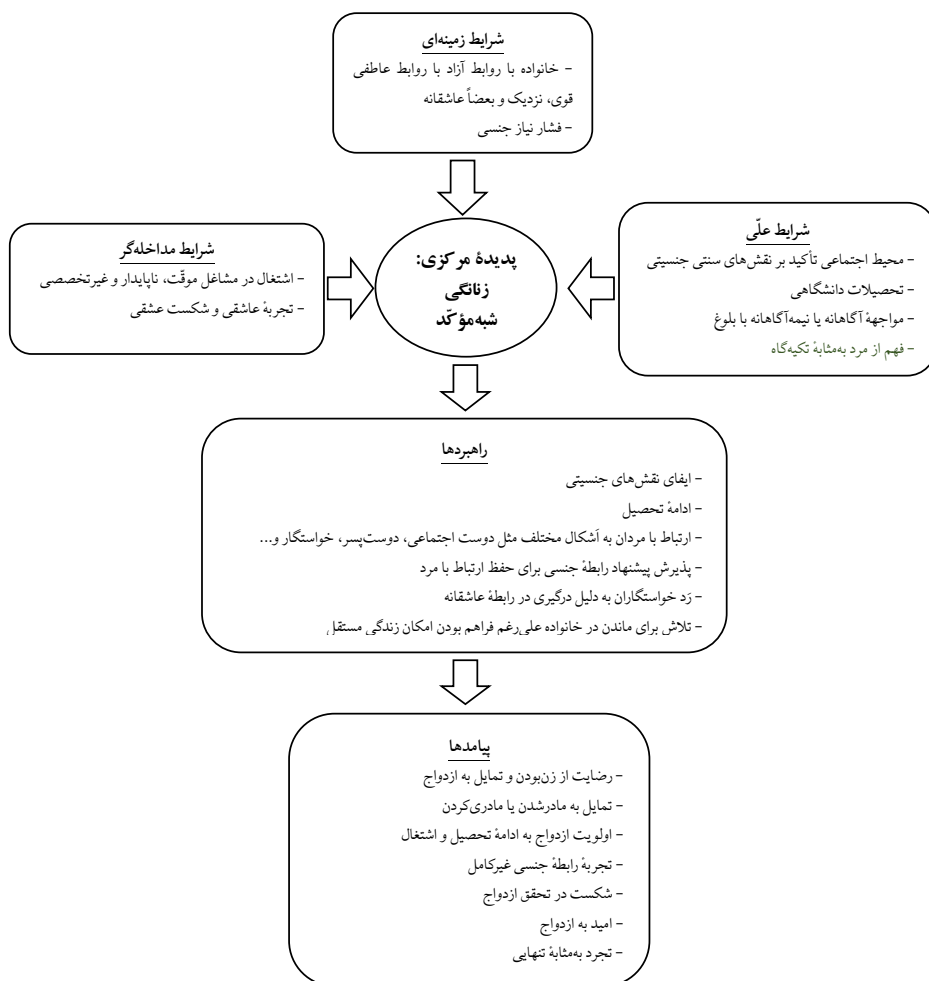
• **شرایط مداخله‌گر:** برخی شرایط مداخله‌گر به تقویت یا تداوم این الگو انجامیده‌اند. اشتغال در مشاغل موقت، ناپایدار و غیرتخصصی، برخورداری از حمایت مادر و تا حدودی پدر

برای اشتغال بیرون از خانه و نیز تجربه شکست عاطفی همراه با احساس برجای ماندگی عاطفی، ازجمله عوامل مداخله‌گری هستند که در گسترش این پارادایم نقش داشته‌اند.

• **راهبردها:** در الگوی زنانگی شبه‌مؤکد، زنان برای مواجهه با موقعیت‌های زندگی و مدیریت وضعیت تجرد، راهبردهای متعددی به کار می‌گیرند:

- برای ایفای نقش‌های زنانه تلاش می‌کنند.
- با هدف افزایش شانس دستیابی به موقعیت مناسب برای ازدواج، تحصیلات خود را ادامه می‌دهند.
- اشتغال را بیشتر به مثابه سرگرمی یا فعالیتی غیراصلی در مقایسه با ازدواج تجربه می‌کنند.
- برای ازدواج نسبت به سایر حوزه‌های زندگی اولویت قائل‌اند.
- در فضای واقعی و مجازی، با مردان در اشکال مختلفی مانند دوست اجتماعی، دوست‌پسر، خواستگار یا پارتنر ارتباط برقرار می‌کنند.
- احساس نیاز جنسی خود را به رسمیت می‌شناسند.
- گاه برای حفظ رابطه عاطفی با مرد و افزایش احتمال رسیدن به ازدواج، پیشنهاد رابطه جنسی را می‌پذیرند.
- درعین حال، برای حفظ موقعیت ازدواج، به بکارت اهمیت می‌دهند.
- برخی خواستگاران را به دلیل درگیری در روابط عاشقانه رد می‌کنند.
- به دنبال تجربه و تحقق ازدواج عاشقانه هستند.
- برای حفظ امکان ازدواج و نیز باقی ماندن در موقعیت مطلوب خانوادگی، با خانواده زندگی می‌کنند.

• **پیامدها:** برآیند این تعاملات و راهبردها نشان می‌دهد که در الگوی زنانگی شبه‌مؤکد، ویژگی‌های زنانه به صورت برجسته بازنمایی می‌شوند و فرد عموماً از زن بودن خود رضایت دارد. در این الگو، ازدواج امری ضروری تلقی می‌شود و تمایل به مادرشدن یا تجربه مادری نیز حضور پررنگی دارد. همچنین، ازدواج بر اشتغال و ادامه تحصیل اولویت می‌یابد. در این چارچوب، ازدواج راهی برای دستیابی به رابطه‌ای مطمئن و پایدار، مادرشدن، تأمین نیازهای مالی، عاطفی و جنسی و نیز گریز از تنهایی تلقی می‌شود. در سطح تجربی نیز، امکان تجربه رابطه جنسی غیرکامل وجود دارد؛ بااین حال، فرد همچنان به ازدواج امیدوار است و تجرد را بیش از هر چیز در قالب تنهایی معنا می‌کند.

شکل شمارهٔ ۱: الگوی پارادایمی زنانگی شبه‌مؤکد

۵-۲. الگوی پارادایمی زنانگی طغیانگر

در پارادایم زنانگی طغیانگر، برخی از دختران مجرد، شاغل و تحصیلکرده در خانواده‌های هسته‌ای زندگی می‌کنند و برخی دیگر در خانواده‌های تک‌والد، در پی فوت یکی از والدین، پرورش یافته‌اند. اغلب آنان در محیط‌های خانوادگی با روابط محدود و کنترل‌شده (که در آن نوع پوشش، رفت‌وآمدها، ارتباط با مردان، اشتغال بیرون از خانه و شیوه‌های فراغت با محدودیت‌های قابل‌توجهی همراه بوده است) رشد کرده‌اند. در چنین بستری، زنانگی در متن تجربه‌های سلطه، محدودیت و نابرابری بازتعریف می‌شود. در این الگو، مشارکت‌کننده در مرحله پیشین زندگی، به دلیل سلطه پدر و مواجهه با انواع محدودیت‌ها، زن را موجودی محدود، مفلوک و مطیع می‌فهمید؛ اما با ورود به دانشگاه و یافتن فرصت‌هایی برای ابراز وجود، درک او از زن بودن دچار تغییر شده است.

در این چارچوب، زن کنشگری جنگ‌جو، معترض و عصیانگر تلقی می‌شود که می‌تواند از طریق مقاومت در برابر محدودیت‌ها، از آن‌ها عبور کند، سلطه را نپذیرد، برای دستیابی به خواسته‌های خود بجنگد و شرایط زندگی‌اش را تغییر دهد. در این الگو، اگرچه فرد واجد برخی ویژگی‌های موسوم به زنانه است، اما آن‌ها را برجسته نمی‌کند و حتی گاه می‌کوشد از آن‌ها فاصله بگیرد؛ گویی این فاصله‌گیری راهی برای مقابله با محدودیت‌هایی است که به واسطه زن بودن تجربه می‌کند. در این پارادایم، ازدواج ضرورتی اجتناب‌ناپذیر نیست، بلکه صرفاً یک انتخاب است. از آنجاکه فرد تمایلی به پذیرش سلطه مردانه ندارد، معمولاً از ازدواج فاصله می‌گیرد و آن را در اولویت‌های پایانی زندگی قرار می‌دهد. در مقابل، تجرد به مثابه نوعی سبک زندگی مستقل، آزاد و رضایت‌بخش معنا می‌شود.

● **شرایط علی:** ازجمله عوامل مؤثر در شکل‌گیری این الگو می‌توان به سلطه پدر بر دختر، فقدان کنشگری در تصمیم‌گیری‌های تحصیلی و شغلی، درک از مرد به مثابه موجودی آزاد، زورگو و قدرت‌طلب و نیز مواجهه آگاهانه با علائم بلوغ اشاره کرد. این عوامل در مجموع زمینه را برای شکل‌گیری برداشتی مقاومتی و معترضانانه از زنانگی فراهم کرده‌اند.

● **شرایط زمینه‌ای:** این الگو عمدتاً در بستر خانواده‌هایی شکل گرفته است که در آن‌ها محدودیت‌های شدیدی بر روابط دختران اعمال می‌شود. در چنین بستری، رابطه پدر با پدر ضعیف و فاقد صمیمیت عاطفی است، درحالی‌که رابطه او با مادر عاطفی و نزدیک توصیف می‌شود. همچنین، فشار مادر برای پنهان کردن علائم بلوغ، بخشی از زمینه تجربی شکل‌گیری این پارادایم را تشکیل می‌دهد.

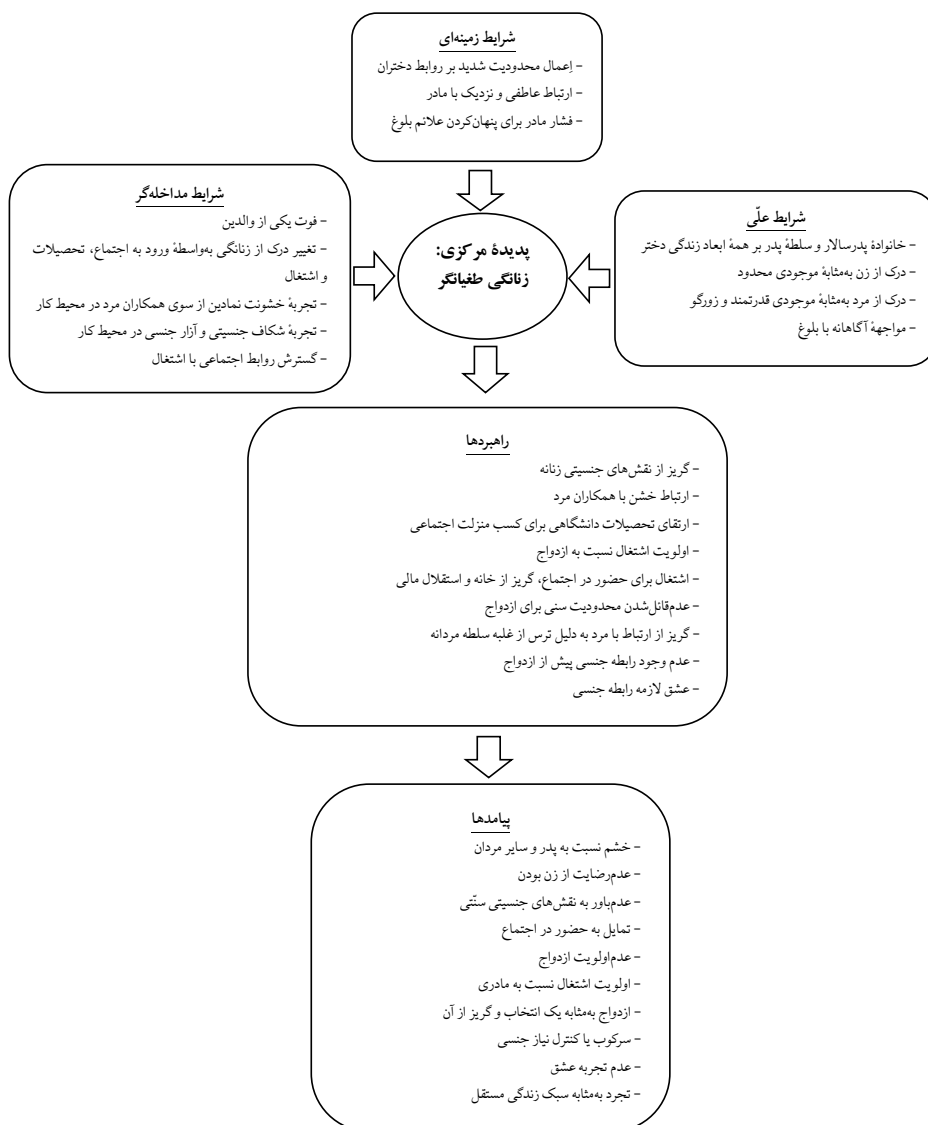
• **شرایط مداخله‌گر:** برخی عوامل مداخله‌گر در تداوم و تشدید این الگو نقش دارند؛ از جمله فوت یکی از والدین، به‌ویژه مادر، تجربهٔ خشونت نمادین از سوی همکاران مرد در محیط کار، تجربهٔ شکاف جنسیتی در دستمزد، مواجهه با آزار جنسی در محیط کار و نیز گسترش روابط اجتماعی به واسطهٔ اشتغال. این عوامل به تقویت نگاه انتقادی و مقاومتی فرد نسبت به مناسبات جنسیتی یاری رسانده‌اند.

• **راهبردها:** در الگوی زنانگی طغیانگر، زنان برای مواجهه با موقعیت‌های زندگی و مدیریت نسبت خود با زنانگی، ازدواج و مردان، راهبردهای متعددی اتخاذ می‌کنند:

- از ایفای نقش‌های جنسیتی سنتاً زنانه فاصله می‌گیرند.
- در تعامل با همکاران مرد، گاه واکنش‌هایی آمیخته با خشم و مقاومت نشان می‌دهند.
- تمایل بالایی به ادامهٔ تحصیل دارند.
- اشتغال را بخشی اساسی از هویت خود تلقی می‌کنند.
- حتی پس از ازدواج نیز اشتغال را بر نقش زناشویی اولویت می‌دهند.
- برای ازدواج محدودیت سنی مشخصی قائل نیستند.
- ازدواج را ضرورتی حتمی تلقی نمی‌کنند و گاه آن را به تعویق می‌اندازند یا انکار می‌کنند.
- برای گریز از سلطهٔ مردانه، یا اساساً وارد رابطهٔ عاطفی با مردان نمی‌شوند یا رابطه‌ای محدود و فاقد وابستگی عاطفی برقرار می‌کنند.
- تمایلی به رابطهٔ جنسی پیش از ازدواج ندارند.
- عشق را شرط ضروری برای پذیرش رابطهٔ جنسی می‌دانند.

• **پیامدها:** برآیند این راهبردها و تعاملات نشان می‌دهد که در الگوی زنانگی طغیانگر، فرد غالباً نسبت به پدر و به‌طور کلی مردان احساس خشم و رنجش دارد. او از زن بودن خود رضایت کامل ندارد و به نقش‌های جنسیتی سنتی باور چندانی نشان نمی‌دهد. در این الگو، ازدواج در اولویت زندگی قرار نمی‌گیرد و اشتغال نسبت به مادری جایگاه برجسته‌تری می‌یابد، هرچند تمایل به مادری کردن همچنان می‌تواند وجود داشته باشد.

ازدواج در این چارچوب، یک انتخاب ممکن تلقی می‌شود، نه یک ضرورت؛ از این رو، فرد ممکن است به ازدواجی عقلانی و سنجیده تمایل داشته باشد، اما به دلیل هراس از بازتولید سلطهٔ مردانه، از آن فاصله بگیرد. همچنین، نیاز جنسی در این الگو غالباً سرکوب می‌شود، تجربهٔ عشق چندان برجسته نیست و رابطهٔ جنسی پیش از ازدواج نیز معمولاً تجربه نمی‌شود. درنهایت، تجرد به مثابهٔ نوعی سبک زندگی مستقل و خودخواسته معنا می‌یابد.

شکل شماره ۲: الگوی پارادایمی زنانگی طغیانگر

۳-۵. الگوی پارادایمی زنانگی سرگشته

در الگوی پارادایمی زنانگی سرگشته، درکی دوگانه و ناپایدار از زن مشاهده می‌شود. در این الگو، زن از یک سو موجودی ضعیف و محدود و از سوی دیگر فردی قدرتمند، مستقل و توانمند فهم می‌شود. این دوگانگی، حاصل تجربهٔ زیسته‌ای است که در آن فرد با ورود به اجتماع و اشتغال، با موقعیت‌هایی مواجه شده که به تدریج رابطهٔ او را با زنانگی دستخوش تنش و ابهام کرده است. ویژگی‌های شغلی و شرایط محیط کار، از جمله دوشغله‌بودن، سختی کار، حجم بالای کار، نگاه جنسیتی حاکم بر محیط کار، عدم پیشرفت شغلی به دلیل زن بودن، آزار جنسی در محیط کار، سکوت در برابر این آزارها به دلیل ترس از بیکارشدن و نیز تجربهٔ انواع خشونت در محیط کار، موجب شده‌اند برخی رفتارهای منتسب به مردانگی در آنان تقویت شود. در نتیجه، بسیاری از ویژگی‌هایی که به طور متعارف زنانه تلقی می‌شوند، در آن‌ها کم‌رنگ شده یا کنار گذاشته شده‌اند و این فرایند به فاصله‌گیری از زنانگی انجامیده است.

در این الگو، رفتارهای جنسیت‌زده در محیط کار، نگاه جنسیتی به زنان و شکاف جنسیتی در دستمزد، تمایل به گریز از زن بودن را تشدید می‌کند. درک فرد از ماهیت زن نیز در همین بستر دگرگون می‌شود؛ به گونه‌ای که زن را موجودی ظریف اما درعین حال قوی، مستقل و باهوش می‌بیند؛ موجودی که هم‌زمان با محدودیت‌ها مواجه است، اما توان مقابله و پیشروی نیز دارد. در این پارادایم، ویژگی‌های زنانه یا در فرد بسیار کم‌رنگ‌اند یا اساساً برجستگی ندارند. همچنین، ازدواج نه به مثابهٔ یک مطلوب مرکزی، بلکه بیشتر در قالب مسئولیت، نقطهٔ توقف و عاملی برای بازماندن از پیشرفت‌ها و موفقیت‌هایی فهم می‌شود که فرد به عنوان یک زن برای دستیابی به آن‌ها تلاش کرده است. از همین رو، فرد از مجرد بودن خود تا حد زیادی رضایت دارد، هرچند نسبت به آن رویکردی دوگانه نیز تجربه می‌کند. تجرد از یک سو به مثابهٔ آزادی، آرامش، فقدان تعهد و رهایی از مسئولیت‌های همسری، فرزندآوری و زندگی مشترک معنا می‌شود و از سوی دیگر، با احساس تنهایی و نگرانی نسبت به آینده همراه است. از این رو، در صورت فراهم شدن شرایط زیست مستقل، فرد به انتخاب «زیست تنها» تمایل نشان می‌دهد.

• **شرایط علی:** برخی عوامل در شکل‌گیری یا گسترش این الگو نقش اساسی داشته‌اند. تمایل والدین به داشتن فرزند پسر، زمینهٔ آموزش بیشتر نقش‌های مردانه از سوی پدر را فراهم کرده است. همچنین، بهره‌مندی از حمایت پدر برای گریز از جنسیت و محدودیت‌های

جنسیتی، انتظار پدر برای ایفای نقش‌های مردانه، عدم انتظار مادر برای انجام نقش‌های زنانه و مواجهه ناآگاهانه با بلوغ، همگی در تقویت تمایل به فاصله‌گیری از زن بودن و شکل‌گیری نوعی سرگردانی جنسیتی نقش داشته‌اند.

• **شرایط زمینه‌ای:** زمینه شکل‌گیری این الگو را می‌توان در خانواده‌هایی جست‌وجو کرد که یا هسته‌ای ازهم‌گسیخته‌اند، یا با درجاتی ازهم‌گسیختگی و تک‌والدی بودن مواجه‌اند. همچنین، این الگو در خانواده‌هایی با روابط نسبتاً آزاد یا در مواردی محدود شکل گرفته است. در این بستر، رابطه فرد با پدر معمولاً قوی و صمیمانه است، درحالی‌که رابطه او با مادر نامطلوب است و اغلب نوعی سلطه مادرانه در آن مشاهده می‌شود. رابطه زن و شوهری والدین نیز غالباً غیرعاطفی، تنش‌آلود و گاه خشونت‌آمیز ادراک می‌شود. علاوه بر این، فشارهای اجتماعی برای رعایت محدودیت‌های مرتبط با جنسیت زنانه، از دیگر زمینه‌های مهم شکل‌گیری این الگو به شمار می‌آید.

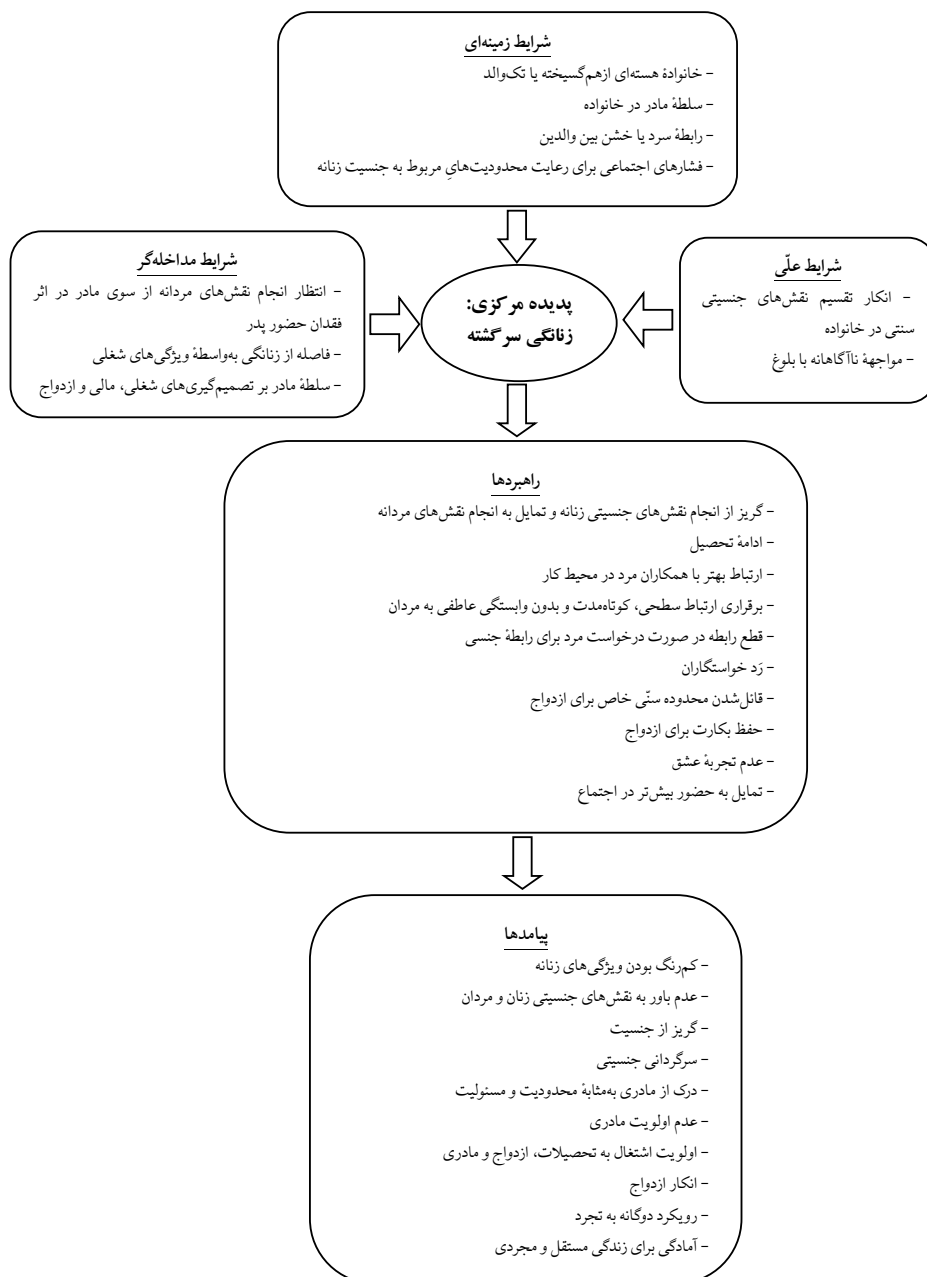
• **شرایط مداخله‌گر:** در تداوم و تشدید این الگو، برخی عوامل مداخله‌گر نیز نقش داشته‌اند. در مواردی، ساختار خانواده از خانواده هسته‌ای ازهم‌گسیخته به خانواده تک‌والدی تغییر یافته است؛ تغییری که بر اثر فوت یکی از والدین، جدایی یا طلاق رخ داده است. در پی فقدان حضور پدر، مادر از دختر مجرد شاغل و تحصیل‌کرده انتظار ایفای نقش‌های مردانه دارد. افزون بر این، دوشغله بودن برای تأمین هزینه‌های زندگی، سختی کار و موانع اشتغال زنان در محیط کار از جمله رفتارهای جنسیت‌زده، سقف شیشه‌ای و آزار جنسی، به تشدید فاصله‌گیری از ویژگی‌های زنانه و فرار از زنانگی منجر شده‌اند.

• **راهبردها:** زنان قرارگرفته در الگوی زنانگی سرگشته، برای مواجهه با وضعیت خود و مدیریت رابطه خویش با جنسیت، اشتغال و ازدواج، راهبردهای گوناگونی به کار می‌گیرند:

- تمایل چندانی به ایفای نقش‌های جنسیتی زنانه ندارند و غالباً از آن فاصله می‌گیرند.
- برای افزایش درآمد و پیشرفت شغلی، ادامه تحصیل را دنبال می‌کنند.
- در محیط کار، معمولاً رابطه بهتری با همکاران مرد برقرار می‌کنند.
- غالباً روابطی سطحی، کوتاه‌مدت و بدون وابستگی عاطفی با مردان شکل می‌دهند.
- در برخی موارد، هدف از برقراری رابطه صمیمی با مردان، پیشبرد امور شخصی است.
- تداوم رابطه آنان با مردان معمولاً مشروط به آن است که درخواست رابطه جنسی مطرح نشود.
- خواستگاران را رد می‌کنند یا نسبت به پذیرش ازدواج مقاومت نشان می‌دهند.

- تمکن مالی و استقلال اقتصادی را در اولویت قرار می‌دهند.
- برای ازدواج محدودهٔ سنی خاصی در نظر می‌گیرند.
- با افزایش سن، ملاک‌های انتخاب همسر در آنان سخت‌گیرانه‌تر و حساب‌شده‌تر می‌شود.
- فشار جنسی را تجربه می‌کنند.
- این احتمال وجود دارد که عشق را همراه با نوعی رابطهٔ جنسی ناکامل تجربه کنند.
- معمولاً از جنسیت می‌گریزند و می‌کوشند در کنش‌های روزمره، فارغ از تمایزهای جنسیتی عمل کنند.
- رفتاری نسبتاً خنثی در پیش می‌گیرند و بدون در نظر گرفتن جنسیت، نقش‌های مختلف را ایفا می‌کنند.
- به حضور در اجتماع تمایل دارند و ازدست دادن فرصت‌های ازدواج لزوماً برای آنان منشأ ناراحتی یا نگرانی جدی نیست.

● **پیامدها:** برآیند این راهبردها و شرایط نشان می‌دهد که در الگوی زنانگی سرگشته، ویژگی‌های زنانه معمولاً کم‌رنگ‌اند و فرد باور چندانی به نقش‌های جنسیتی تثبیت شده ندارد. او از زن بودن خود رضایت کامل ندارد و درکی عمدتاً منفی از مرد دارد. درعین حال، زن را به مثابهٔ موجودی ظریف اما قوی فهم می‌کند؛ برداشتی دوگانه که بیانگر وضعیت تعلیق و سرگشتگی هویتی اوست. در این الگو، مادری بیشتر به منزلهٔ محدودیت و مسئولیت درک می‌شود؛ ازاین‌رو، تمایل به مادرشدن در معنای متعارف آن ضعیف است. بااین حال، برای گریز از تنهایی و پاسخ به فشارهای اجتماعی، ممکن است «مادرشدن» بر «مادری کردن» و حتی در برخی موارد خارج از چارچوب ازدواج، اولویت یابد. همچنین، اشتغال در مقایسه با ازدواج و مادری جایگاه اولویت‌مندتری دارد. ازدواج در این چارچوب، مسئولیتی سنگین و نقطهٔ توقفی در مسیر پیشرفت و موفقیت فردی تلقی می‌شود؛ بنابراین، تمایل به ازدواج پایین است. عدم تمایل به پذیرش سلطهٔ مردانه، فقدان درک تثبیت شده از جنسیت و گریز از پذیرش نقش‌های متعدد خانوادگی، ازجمله عواملی هستند که این عدم تمایل را تقویت می‌کنند. درنتیجه، فرد ممکن است ازدواج را انکار کند یا آن را به تعویق اندازد. درنهایت، رویکرد او به تجرد دوگانه است: تجرد از یک سو با آزادی و آرامش همراه است و از سوی دیگر با تنهایی و نگرانی نسبت به آینده پیوند می‌خورد. ازهمین‌رو، فرد می‌کوشد خود را برای زندگی مستقل و تداوم مجردی آماده کند.

شکل شماره ۳: الگوی پارادایمی زنانگی سرگشته

۶. بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف فهم درک و تعریفی انجام شد که زنان هرگز ازدواج نکردهٔ شاغل و تحصیلکرده از خود به مثابهٔ «زن» دارند و نیز با هدف تبیین چگونگی ارتباط این فهم از زنانگی با تجربهٔ تجرد آنان. یافته‌ها نشان داد که تفاوت در ویژگی‌های خانوادگی، تجربهٔ بلوغ، درک از مادری، رویکرد به نقش‌های جنسیتی، درک از بکارت، ویژگی‌های شغلی و رویکرد به تحصیلات، به شکل‌گیری انواع متفاوتی از درک زنانگی در میان زنان مجرد شاغل و تحصیلکرده منجر می‌شود. بر این اساس، تجرد در این گروه، تجربه‌ای اجتماعی و هویتی (نه صرفاً وضعیتی جمعیتی شناختی) است که در پیوند با نحوهٔ بر ساخت و زیست زنانگی معنا می‌یابد.

از منظر کانل، مرد بودن یا زن بودن وضعیتی از پیش تعیین شده نیست، بلکه فرایندی از «شدن» است. بر این اساس، جنسیت باید به مثابهٔ مؤلفه‌ای اجتماعی فهمیده شود، نه صرفاً توصیفی زیستی یا دوگانه‌ای مطلق در حیات انسانی (کانل، ۱۹۸۷: ۵-۹). بنابراین، در چارچوب دیدگاه کانل، زنانگی نوعی بر ساخت اجتماعی-فرهنگی است که در خلال فرایند اجتماعی شدن و در پیوند با ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی جامعهٔ مورد مطالعه شکل می‌گیرد. یافته‌های این پژوهش نیز این ادعا را تأیید می‌کند؛ زیرا نشان می‌دهد زنان مجرد، بر حسب تفاوت در ویژگی‌های خانوادگی، نحوهٔ مواجهه با بلوغ، درک از مادری، رویکرد به نقش‌های جنسیتی، درک از بکارت، ویژگی‌های شغلی و نگرش به تحصیلات، زن بودن را به شیوه‌های متفاوتی فهم می‌کنند. بدین ترتیب، «درک از زنانگی» در این پژوهش پدیده‌ای زمینه‌مند، سیال و برآمده از تجربه‌های زیسته و روابط اجتماعی است.

با توجه به مقولهٔ هسته، یعنی «درک از زنانگی»، مشارکت‌کنندگان این پژوهش زنانگی را در سه صورت‌بندی اصلی تجربه و تعریف کرده‌اند: زن به مثابهٔ موجودی لطیف، احساساتی و مادر فداکار؛ زن به مثابهٔ موجودی جنگ‌جو و عصیانگر؛ و زن به مثابهٔ موجودی قوی و درعین حال ضعیف. این سه صورت‌بندی به ترتیب در قالب سه الگوی پارادایمی **زنانگی شبه‌مؤکد**، **زنانگی طغیانگر** و **زنانگی سرگشته** قابل فهم‌اند. اهمیت این صورت‌بندی سه‌گانه در آن است که نشان می‌دهد زنانگی در میان زنان هرگز ازدواج نکردهٔ شاغل و تحصیلکرده، در قالب آرایش‌های متفاوتی از تجربه، معنا و کنش اجتماعی بازتولید می‌شود.

در الگوی پارادایمی زنانگی شبه‌مؤکد، معمولاً خانواده با روابط آزاد یا نسبتاً آزاد، رابطهٔ عاطفی، نزدیک و صمیمانهٔ والدین با دختر، رابطهٔ مطلوب و گاه عاشقانهٔ والدین با یکدیگر،

انتظار ایفای نقش‌های جنسیتی زنانه از سوی خانواده، مواجهه آگاهانه یا نیمه آگاهانه با بلوغ، برخورداری از حمایت مادر در مواجهه با نخستین علائم زنانگی و نیز ضروری دانستن حفظ بکارت، به شکل‌گیری درکی از زن به مثابه موجودی لطیف، احساساتی و مادری فداکار انجامیده است. در این الگو، زنانگی همچنان با عاطفه، مراقبت، خانواده‌گرایی و تمایل به ازدواج پیوند دارد. با این حال، صفت «شبه مؤکد» از آن رو به کار می‌رود که زنان واقع در این الگو، برخلاف تصویر کلاسیک از زنانگی مؤکد، دانشگاه را تجربه کرده‌اند، بیرون از خانه اشتغال دارند و از برخی ظرفیت‌های نوین برای عاملیت فردی برخوردارند، هرچند این عاملیت هنوز در چهارچوب ارزش‌گذاری مثبت نسبت به ازدواج، مادری و نقش‌های متعارف زنانه سامان می‌یابد. از این منظر، این الگو را می‌توان صورتی تعدیل شده و بازآرایی شده از زنانگی مؤکد در شرایط اجتماعی جدید دانست.

در الگوی پارادایمی زنانگی طغیانگر، معمولاً خانواده با روابط محدود، اعمال انواع محدودیت‌ها بر دختر، سلطه پدر بر خانواده و بر دختر، فقدان کنشگری در تصمیم‌گیری‌های تحصیلی و شغلی، رابطه نزدیک، عاطفی و دوستانه با مادر، مواجهه آگاهانه با علائم بلوغ و فشار مادر برای پنهان کردن نشانه‌های زنانگی، در شکل‌گیری این الگو نقش داشته‌اند. در چنین بستری، زن ابتدا خود را موجودی محدود، مفلوک و مطیع تجربه می‌کند؛ اما با ورود به دانشگاه، گسترش روابط اجتماعی و دستیابی به فرصت‌هایی برای ابراز وجود، درک او از زن بودن دگرگون می‌شود. در نتیجه، زن به مثابه کنشگری جنگ‌جو، معترض و عصیانگر فهم می‌شود که از طریق کنش‌های اعتراضی، نافرمانی و مقاومت، می‌تواند از محدودیت‌ها عبور کند، سلطه را نپذیرد، برای دستیابی به خواسته‌های خود مبارزه کند و شرایط زندگی خویش را تغییر دهد. زن به مثابه کنشگری جنگ‌جو و عصیانگر فهم می‌شود که می‌تواند در برابر محدودیت‌ها مقاومت کند، سلطه را نپذیرد و برای دستیابی به خواسته‌های خود مبارزه کند. در اینجا، زنانگی از خلال فاصله‌گیری انتقادی از آن‌ها و بازتعریف خویش‌شن در نسبت با تجربه‌های محدودکننده ساخته می‌شود. از این رو، این الگو بیش از آنکه صرفاً نشانه‌پرد نقش‌های زنانه باشد، بیانگر برساخت نوعی زنانگی مقاومت‌ورز است که در آن عاملیت فردی در واکنش به تجربه‌های کنترل و فرودستی تقویت می‌شود.

در الگوی پارادایمی زنانگی سرگشته، زن مجرد با رابطه‌ای دوگانه با والدین مواجه است. رابطه قوی با پدر و رابطه ضعیف یا سلطه‌جویانه با مادر، در کنار روابط سرد، تنش‌آلود یا خشونت‌بار میان والدین، او را در موقعیتی قرار می‌دهد که از یک سو تمایل چندانی به ایفای

نقش‌های جنسیتی ندارد و از سوی دیگر، تحت فشار محیط اجتماعی به ایفای همین نقش‌ها فراخوانده می‌شود. همچنین، ضرورت کسب درآمد بیشتر، حفظ جایگاه شغلی و تلاش برای ارتقای حرفه‌ای، او را به ادامهٔ تحصیل و حضور فعال‌تر در اجتماع سوق می‌دهد. در این الگو، درکی دوگانه از زنانگی شکل می‌گیرد؛ به گونه‌ای که زن هم‌زمان موجودی ظریف و ضعیف و درعین حال توانمند و مقاوم تلقی می‌شود. در نتیجه، نوعی سرگردانی جنسیتی پدید می‌آید که در آن فرد نه با زنانگی متعارف احساس هم‌خوانی کامل دارد و نه با مردانگی؛ از این رو، نوعی گریز از دوگانهٔ تثبیت‌شدهٔ زنانگی/مردانگی و میل به فاصله‌گیری از ساختارهای جنسیتی مسلط در تجربهٔ او مشاهده می‌شود.

این الگو از نظر تحلیلی نشان می‌دهد که بازتعریف زنانگی همیشه به تولید هویتی منسجم و تثبیت‌شده نمی‌انجامد و در برخی موارد، حاصل هم‌زمانی فشارهای هنجاری، تجربه‌های متعارض خانوادگی و الزامات زیست شغلی، نوعی وضعیت میانی و تعلیقی است که در آن فرد در عین برخورداری از ظرفیت‌های استقلال، با تردید و دوگانگی هویتی نیز مواجه است. یافته‌های این پژوهش از این جهت که نحوهٔ مواجهه با بلوغ و درک از مادری را از عناصر اصلی درک از زنانگی در زنان مجرد می‌داند، با نتایج پژوهش امیدوار طهرانی و همکاران (۱۳۹۹) همخوانی دارد. همچنین، این پژوهش نشان داد که درک از زنانگی در روند زندگی زنان مجرد، تحت تأثیر عوامل مختلف خانوادگی و اجتماعی ساخته می‌شود و در طول زمان تغییر می‌کند؛ یافته‌ای که با نتایج پژوهش‌های رحمتیان و همکاران (۱۴۰۱)، قاسم‌پور و گودرزی (۱۴۰۰)، چینی و همکاران (۱۳۹۷)، جوآنا هلیوس و همکاران (۲۰۲۴) و شانتلوا-کشال، داگادو و گاردسبن (۲۰۲۰) همسو است. با این حال، سهم پژوهش حاضر در نشان دادن این نکته است که این فرایند در میان زنان هرگز ازدواج نکردهٔ شاغل و تحصیلکرده به تولید صورت‌بندی‌های متمایزی از زنانگی می‌انجامد که هر یک منطق خاصی از نگرش، کنش و آیندهٔ زیستی را با خود حمل می‌کنند.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین نشان داد که درک از زنانگی، صورت‌های متنوعی دارد که در این مطالعه در قالب سه الگوی زنانگی شبه‌مؤکد، زنانگی طغیانگر و زنانگی سرگشته صورت‌بندی شده‌اند. کانل در نظریهٔ سلسله‌مراتب جنسیتی، به اشکال مختلف زنانگی اشاره می‌کند و از مفاهیمی چون «زنانگی مؤکد»، «زنانگی فرو دست» و «زنانگی مقاومت‌پیشه» سخن می‌گوید (یعقوبی، ۱۳۹۳: ۲۰۶). در این پژوهش نیز به الگویی دست یافته‌ایم که می‌توان آن را «زنانگی شبه‌مؤکد» نامید. این الگو بسیاری از ویژگی‌های زنانگی مؤکد در فهم کانلی را

داراست، با این تفاوت که زن واقع شده در این الگو وارد دانشگاه شده، تحصیلات دانشگاهی را تجربه کرده و اشتغال بیرون از خانه را نیز از سر گذرانده است؛ هرچند اشتغال برای او همچنان در مقایسه با ازدواج اولویت کمتری دارد. از این حیث، یافته‌های پژوهش حاضر را می‌توان بسطی زمینه‌مند بر دستگاه مفهومی کانل دانست؛ زیرا نشان می‌دهد در بافت اجتماعی مورد مطالعه، زنانگی‌های موجود صورت‌هایی ترکیبی، انتقالی و بازاریابی شده‌اند که تحت تأثیر هم‌زمان سنت‌های جنسیتی و تجربه‌های مدرن شکل می‌گیرند.

از دیگر نتایج مهم این پژوهش آن است که انواع درک از زنانگی بر طیف گسترده‌ای از کنش‌های اجتماعی زنان مجرد، از جمله نگرش به ازدواج و تجرد، رابطه با مردان و نیز درک از مادری و رویکرد به آن، اثر می‌گذارد. در پارادایم زنانگی شبه‌مؤکد، زن علی‌رغم ارتباط با مردان، تجربه عشق و تمایل به ازدواج، در تحقق ازدواج با ناکامی مواجه می‌شود؛ با این حال، همچنان به ازدواج امیدوار می‌ماند و برخی الگوها و رسوم سنتی را، هرچند در سطحی ظاهری، حفظ می‌کند؛ برای مثال، به زیست تنها روی نمی‌آورد. او از خلال ازدواج، در پی مادرشدن یا مادری کردن است و از زندگی به مثابه زن مجرد رضایت کامل ندارد. در پارادایم زنانگی طغیانگر، زن مجرد شاغل و تحصیل‌کرده با فاصله‌گیری از نقش‌های زنانه، بیشتر در پی ادامه تحصیل و حفظ یا ارتقای موقعیت شغلی خویش است و ازدواج در اولویت زندگی او قرار ندارد. او غالباً از رابطه نزدیک یا وابستگی عاطفی به مردان فاصله می‌گیرد، نسبت به ازدواج هراس یا بدبینی دارد و تجرد را به مثابه استقلال و آزادی معنا می‌کند. در پارادایم زنانگی سرگشته، زن مجرد شاغل و تحصیل‌کرده غالباً از ازدواج و مادری فاصله می‌گیرد. ازدواج برای او بیشتر به منزله نقطه توقفی در مسیر پیشرفت و موفقیت فردی معنا می‌شود؛ از این رو، خود را برای زیست مستقل و تداوم مجردی آماده می‌کند، هرچند نسبت او با تجرد کاملاً یکدست نیست و جنبه‌ای دوگانه دارد.

بررسی یافته‌ها همچنین نشان داد که رویکردهای متفاوت به تجرد، با تنوع درک از زن بودن و به‌طور کلی با انواع درک از زنانگی مرتبط است. در زنانگی شبه‌مؤکد، رویکرد به تجرد عمدتاً منفی است و تجرد بیشتر در قالب تنهایی، تعلیق یا موقعیتی موقتی فهم می‌شود. در زنانگی طغیانگر، رویکرد به تجرد عمدتاً مثبت است و تجرد با استقلال، آزادی و رهایی از سلطه پیوند می‌خورد. در زنانگی سرگشته، رویکرد به تجرد ماهیتی دوگانه دارد؛ به این معنا که تجرد از یک سو با آزادی، استقلال و آرامش همراه است و از سوی دیگر، با تنهایی و نگرانی نسبت به آینده معنا می‌شود. در این الگو، رضایت نسبی از تجرد وجود دارد و هم‌زمان، در برخی

موارد، تمایل به زندگی مستقل و تداوم مجردی، حتی به مثابهٔ افقی بلندمدت یا دائمی، مشاهده می‌شود. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های علیرضانژاد و همکاران (۱۳۹۲) و کلایک (۲۰۱۸) همخوانی دارد و دربارهٔ رویکرد دوگانهٔ برخی زنان مجرد به تجرد، با نتایج پژوهش ایزدی (۱۳۹۱) نیز همسو است. اهمیت این یافته در آن است که نشان می‌دهد تجرد برای این زنان صرفاً یک وضعیت عینی نیست، بلکه نوعی موضع‌گیری تفسیری نسبت به خود، آینده و روابط جنسیتی است؛ موضع‌گیری‌ای که از دل نوع خاصی از فهم زنانگی برمی‌خیزد.

گیدنز در نظریهٔ مدرنیته و بازاندیشی، به بازتعریف هویت زنانه در دوران مدرن توجه می‌کند. از نظر او، در جوامع سنتی نقش‌های اجتماعی تا حد زیادی برای افراد از پیش تعریف می‌شد، اما در جوامع مدرن، فرد ناگزیر است نقش‌های خود را به‌طور بازاندیشانه بسازد. در جهان مدرن، هویت شخصی به پروژه‌ای بازاندیشانه تبدیل می‌شود و افراد پیوسته در حال خلق، بازبینی و اصلاح هویت خود هستند (گیدنز، ۱۳۹۲: ۸۱). بر این اساس، با گسترش فرایندهای مدرن، شناخت فرد از خود نیز مکرراً مورد بازاندیشی قرار می‌گیرد و اشکال جدید زنانگی در کنار یا در تقابل با شکل‌های سنتی آن شکل می‌گیرند. یافته‌های این پژوهش نیز نشان داد که حضور در دانشگاه، تجربهٔ تحصیلات دانشگاهی، اشتغال و ویژگی‌های شغلی، بر هویت زنانه تأثیر می‌گذارند و به بازاندیشی در الگوهای سنتی زنانگی دامن می‌زنند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش‌های طیبی‌نیا و رحمانی (۱۳۹۵)، علیرضانژاد و همکاران (۱۳۹۲)، هلیوس و جدلکا (۲۰۲۴) و شانتلوا-کشال، داگادو و گاردسبن (۲۰۲۰) همخوانی دارد. با این حال، نتایج این پژوهش همچنین نشان داد که افزایش تحصیلات دانشگاهی در همهٔ زنان لزوماً به کاهش تمایل به ازدواج یا اثرگذاری منفی بر ازدواج نمی‌انجامد؛ نتیجه‌ای که با یافته‌های بگی (۱۴۰۱) و عباسی‌شوازی و رشوند (۱۳۹۶) تفاوت دارد. نکتهٔ مهم آن است که در جامعه‌ای مانند ایران، دانشگاه می‌تواند علاوه بر نهادی آموزشی، فضایی اجتماعی برای مواجههٔ دختران و پسران جوان در بستری از نظارت اجتماعی نسبی باشد. در این میان، زنان واقع‌شده در الگوی شبه‌مؤکد، دانشگاه را تا حدی به مثابهٔ بستری برای شکل‌گیری ارتباط میان دو جنس نیز درک می‌کنند. از این رو، دانشگاه و اشتغال را باید عرصه‌هایی برای بازتعریف خویشتن جنسیتی، بازاندیشی دربارهٔ ازدواج و بازآرایی افق‌های زندگی دانست.

در جمع‌بندی می‌توان گفت که «درک از زنانگی» در میان زنان هرگز ازدواج نکردهٔ شاغل و تحصیلکرده، امری یک‌دست، ثابت و ذات‌گرایانه نیست، بلکه پدیده‌ای اجتماعی، رابطه‌ای، سیال و وابسته به زمینهٔ زیسته است. این درک در تعامل میان خانواده، تجربه‌های جنسیتی،

اشتغال، تحصیلات، روابط اجتماعی و افق‌های زندگی آینده شکل می‌گیرد و به نوبه خود بر نگرش به مجرد، ازدواج، مادری، رابطه با مردان و نحوه زیست فردی اثر می‌گذارد. از این رو، مجرد این زنان را نمی‌توان صرفاً با متغیرهای جمعیت‌شناختی یا اقتصادی توضیح داد، بلکه باید آن را در پیوند با فرایندهای بازتعریف زنانگی و دگرگونی‌های هویتی در جهان اجتماعی معاصر فهم کرد. به بیان دیگر، یکی از دلالت‌های اصلی این پژوهش آن است که فهم مجرد زنان تحصیلکرده و شاغل، بدون توجه به چگونگی برساخت زنانگی و تفاوت الگوهای آن، تحلیلی ناکافی و تقلیل‌گرایانه به دست خواهد داد.

پیشنهادهای

با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی، درک از جنسیت در مردان مجرد نیز به طور مستقل بررسی شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که درک متفاوت از زنانگی و مردانگی، با رویکردهای متفاوت زنان مجرد نسبت به ازدواج و مجرد ارتباط دارد. بر این اساس، می‌توان انتظار داشت که درک مردان مجرد از مردانگی و نیز فهم آنان از زنانگی، بر ابعاد مختلف زندگی فردی، عاطفی و خانوادگی آنان نیز اثرگذار باشد. از این رو، گسترش این خط پژوهشی به حوزه تجربه زیسته مردان مجرد، می‌تواند به فهم جامع‌تر ابعاد جنسیتی مجرد در جامعه معاصر کمک کند.

همچنین، با توجه به وضعیت کنونی ازدواج در استان سمنان و نیز در سطح کشور، ضروری است توجه علمی و کاربردی بیشتری به پدیده رو به گسترش زنان مجرد معطوف شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مجرد در میان زنان شاغل و تحصیلکرده صرفاً یک وضعیت فردی یا جمعیت‌شناختی نیست، بلکه با الگوهای خاصی از هویت جنسیتی، سبک زندگی، عاملیت فردی و نحوه مواجهه با آینده پیوند دارد. از این رو، در شرایطی که روند ازدواج، به ویژه در استان سمنان، با کاهش مواجهه است، انتظار می‌رود در سال‌های آینده بر شمار زنانی که زندگی مجردانه مستقل را تجربه می‌کنند افزوده شود. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان اجتماعی و نهادهای مسئول، این تحول را به مثابه یک مسئله اجتماعی نوپدید و درخور توجه در نظر بگیرند و برای پاسخ‌گویی به نیازهای این گروه، برنامه‌ریزی مناسب‌تری انجام دهند.

در همین راستا، توجه به توانمندسازی زنان مجرد برای اداره زیست مستقل اهمیت ویژه‌ای دارد. تقویت مهارت‌های مربوط به خودمراقبتی، تصمیم‌گیری مستقل، مدیریت زندگی روزمره، مواجهه با تنهایی، حفظ سلامت روانی و اجتماعی و نیز توسعه شبکه‌های حمایت‌گر،

می‌تواند در ارتقای کیفیت زندگی این زنان نقش مهمی ایفا کند. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود نهادهای آموزشی، مشاوره‌ای و رفاهی، برنامه‌هایی متناسب با نیازها و تجربیات خاص زنان مجرد شاغل و تحصیلکرده طراحی و اجرا کنند.

افزون بر این، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بخشی از تجربهٔ زیستهٔ زنان مجرد با مسائل مربوط به روابط عاطفی، عشق، صمیمیت و نحوهٔ مواجهه با رابطهٔ جنسی و پیامدهای آن پیوند دارد. از این رو، فراهم آوردن آموزش‌های آگاهانه، تخصصی و متناسب با بافت فرهنگی دربارهٔ روابط عاطفی، فهم عشق به مثابهٔ یک عاطفهٔ اجتماعی، مهارت‌های مدیریت هیجانی و نیز آگاهی نسبت به پیامدهای انواع روابط صمیمانه، می‌تواند در افزایش آگاهی و کاهش آسیب‌پذیری این گروه مؤثر باشد. چنین آموزش‌هایی، اگر در چهارچوبی تخصصی و مبتنی بر نیازهای واقعی زنان مجرد ارائه شوند، می‌توانند به ارتقای ظرفیت آنان برای تصمیم‌گیری آگاهانه‌تر در حوزهٔ روابط فردی و عاطفی کمک کنند.

منابع

- اشتراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۹۳). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها (چاپ سوم). (بیوک محمدی، مترجم). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- امیدوارطهرانی، آسیه، نوحه سرا، شبنم، پناغی، لیلی و ملک زاده مغانی، مونا (۱۴۰۰). ادراک از زنانگی در کشورهای مختلف: یک فراترکیب کیفی. ماهنامه علوم روان‌شناختی، (۱۰۳): ۱۰۳۸-۱۰۱۵.
- بگی، میلاد (۱۴۰۱). تعیین‌کننده‌های تغییرات نسلی و دوره‌ای ازدواج در ایران. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۴(۴): ۶۲-۳۵.
- ترابی فارسانی، سهیلا (۱۳۹۸). زن ایرانی در گذار از سنت به مدرن. تهران: نیلوفر.
- جرمی، آدام اسمیت (۱۳۹۱). زنان شاغل، مردان خانه‌دار جابجایی نقش‌های خانوادگی در آمریکا. (محمد مهدی لبیبی، مترجم). تهران: علم.
- جعفری‌نمینی، پوراندخت (۱۳۹۰). تناقض در هویت جنسیتی دختران مجرد: مطالعه بر دختران مجرد شهری شاغل و تحصیلکرده بالای ۳۵ سال (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، گرمسار.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۹۴). هویت اجتماعی (تورج یاراحمدی، مترجم). تهران: شیرازه.
- چینی، نفیسه، هاشمیان‌فر، سیدعلی و محمدی کنگرانی، حنا (۷۹۳۱). برساخت‌های اجتماعی زنان از زنانگی ریزوماتیک در بستر مراکز ورزشی، آرایشی و زیبایی. فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه، ۹(۳): ۵۱۱-۵۸.
- خسروی، جمال، خضرنژاد، عمر و دارنی، حمیرا (۱۴۰۰). بازسازی معنایی تجربه تجرد از منظر دختران ۳۰ سال به بالای شهر بوکان. مطالعات راهبردی زنان، ۲۳(۹۲): ۱۵۱-۱۳۳.

- خلیلی، مهدی (۱۴۰۰). تحلیل نسلی-مقطعی تغییرات ازدواج زنان ایران با استفاده از جداول عمر زناشویی. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۳۱(۳۱): ۷-۳۱.
- درودگر، نرجس (۱۳۹۹). فمینیسم؛ تاریخچه، نظریات، گرایش‌ها، نقد (چاپ دوم). تهران: مرکز تحقیقات زن و خانواده.
- دری نجف‌آبادی، زهرا، مهرآرا، محسن، غفاری، فرهاد و هژبرکیانی، کامبیز (۱۴۰۴). بررسی تأثیر اشتغال زنان بر ازدواج و طلاق. فصلنامه علمی-پژوهشی اقتصاد و الگوسازی دانشگاه شهید بهشتی، ۲۱(۲): ۵۹۱-۷۶۱.
- ذکایی، محمدسعید، امن‌پور، مریم و اکبری، اندیشه (۱۳۹۸). دیرینه‌شناسی برساخت زنانگی در ایران از عصر مشروطه تا پایان پهلوی اول. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۲۰(۴): ۸۷-۱۱۵.
- رحمتیان، فاطمه، شهیدی، شهریار، نجومیان، امیرعلی، باقریان، فاطمه و پناغی، لیلی (۱۴۰۴). مطالعه ظرفیت زن بودن بر اساس تجربه زیسته زنان ایرانی و با تأکید بر ابعاد اجتماعی-فرهنگی. فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، ۹۱(۱): ۲۳-۹.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده (چاپ هجدهم). تهران: سروش.
- سازمان ثبت‌احوال استان سمنان.
- سعداوی، نوال (۱۳۵۹). چهره عریان زن عرب (مجید فروتن و رحیم مرادی، مترجمین). تهران: روزبهان.
- طالب‌پور، اکبر و بیرانوند، معصومه (۱۴۰۱). بررسی تجربه زیسته تجرد قطعی از منظر دختران مجرد. فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه، ۱۳(۵۱): ۹۵-۱۱۴.
- عباسی‌شوازی، محمدجلال و رشوند، مرجان (۱۳۹۶). سهم ارزش ازدواج بر وضعیت ازدواج زنان ۲۰-۳۴ ساله شهر تهران. دو فصلنامه علمی-پژوهشی نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۲(۲۴): ۱۶۹-۱۳۵.
- علیرضائزاد، سهیلا (۱۳۹۶). جزوه کلاسی درس جامعه‌شناسی زنان. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرمسار.
- علیرضائزاد، سهیلا، سوادیان، پروین و جعفری‌نمینی، پوران‌دخت (۱۳۹۲). هویت حرفه‌ای یا جنسیتی: مطالعه‌ای بر دختران تحصیل‌کرده شاغل بالاتر از ۳۵ سال در شهر تهران. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۰(۶۰): ۲۷۶-۳۱۱.
- فلاح‌مین‌باشی، فاطمه، کاظمی وریج، عباس و ترکمان، فرح (۱۴۰۲). از تنها زیستی تا تنها ماندن: مقایسه دو گروه از زنان مجرد تنها در تهران. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۹(۷۲): ۸۷-۱۱۷.
- قاسم‌پور، فاطمه و گودرزی، نجمه (۱۴۰۰). درک و تصور دختران جوان از جنسیت؛ مطالعه‌ای پدیدارشناسانه. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۷(۶۴): ۲۱۰-۱۸۵.
- کلاته‌ساداتی، احمد، صادقیه، سارا، جعفری‌نعمی، فاطمه و صادقیان مقدم، زهرا (۲۰۴۱). برهمکنش فرهنگ و تجرد: واکاوی ابعاد فردی و اجتماعی-فرهنگی طولانی‌شدن دوران تجرد دختران در شهر یزد. دو فصلنامه نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۸۱(۶۳): ۱۹-۱۵.
- گل‌بهراری، ندا (۱۴۰۱). تقابل هویت جنسیتی فردی و اجتماعی در تک‌زیستی دختران. فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، ۱۳(۲): ۳۰۶-۲۸۱.

- مداحی، جواد، زارع، بیژن، سراج زاده، سید حسین و حبیب پورگتایی، کرم (۱۴۰۱). مسئلهٔ مجرد: سوژه و زیست جهان نوپدید دختران شهر تهران. فصلنامهٔ بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۲۱(۱)، ۳۴-۷.
- معاونت امور جوانان، وزارت ورزش و جوانان (۱۴۰۱). گزارش روند تحولات ازدواج و طلاق کشور با نگاه ویژه به استان سمنان از سالهای ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰.
- نهاد ریاست جمهوری در امور زنان و خانواده (۱۴۰۳). سالنامه آماری زنان و خانواده (استانداری سمنان).
- والرشتاین، امانوئل (۱۳۷۷). سیاست و فرهنگ در نظام متحول جهانی (ژئوپلیتیک و ژئوکالچر)، (پیروز ایزدی، مترجم). تهران.
- وزارت ورزش و جوانان (۱۳۹۵). گزارش تحلیلی ازدواج و طلاق به تفکیک استان‌ها.
- هلد، دیوید و مک‌گرو، آنتونی (۱۳۸۲). جهانی‌شدن و مخالفان آن. (عرفان ثابتی، مترجم). تهران: ققنوس.
- هولمز، ماری (۱۳۹۱). جنسیت و زندگی روزمره (محمد مهدی لبیبی، مترجم). تهران: نقد افکار.
- یعقوبی، علی (۱۳۹۳). نظریه‌های مردانگی با تأکید بر رویکردهای جامعه‌شناختی. تهران: پژواک.
- طیبینیا، مهری و رحمانی، جبار (۱۳۹۵). انگیزشهای نویافته تحولات هویتی زنان در آموزش عالی. تحقیقات فرهنگی ایران، ۹(۲)، ۳۴: ۱۲۹۱۰۱.
- گلابی، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی تأثیر تحصیلات زنان بر هویت آنان (مطالعه موردی در شهر تبریز). فصلنامهٔ فرهنگی-تربیتی زنان و خانواده، ۹(۲۷): ۸۳-۱۱۲.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی (منوچهر صبوری، مترجم). تهران: نی.
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۱). سالنامه آماری کشور ۱۴۰۱. تهران: مرکز آمار ایران.
- Araneda-Guirriman, C., Sepúlveda-Páez, G., Pedraja-Rejas, L., & San Martín, J. (2023) Women in academia: an analysis through a scoping review. *Front. Educ.* 8:1137866.
- Becker, G. S., Hubbard, W. H., & Murphy, K. M. (2010). Explaining the world-wide boom in higher education of women. *Journal of Human Capital*, 4(3), 203-241.
- Çelik, K. (2018). Unmarried women with closed “windows of opportunity”: Professional women’s reasons for not getting married. In *Women’s Studies International Forum*, 66: 48-55.
- Chang, S. (2020). Chinese Women, Marriage and Gender: exploring the idea of women and marriage over time in the context of China. *Major Papers*. 109.
- Chantelois-Kashal, H., Dagadu, N. A., & Gardsbane, D. (2020). Contested femininity: Strategies of resistance and reproduction across adolescence in northern Uganda. *Culture, Health & Sexuality*, 22(1), 80-95.
- Delwar, H., & Islam R. (2024). A systematic literature review on the relationship between education and gender ideology. *Discover Global Society*, 2(39).
- Faisal Bin Shabib Mosleet Alsubaie (2022). A Study on the Role of Universi-

- ties in Saudi Arabia in *Empowering Women Educationally Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 13(6), 620-629.
- Gunindi Ersoz, A. (2012). The Role of university education in the determination of gender perception: The case of the Gazi University. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47: 401 – 408.
 - Hamplova, D. (2020). Marriage Squeeze Among Highly Educated: Living Arrangements of Young Highly Educated Women in Europe. *Sociológia*, 52(6), 599-623.
 - Helios, Joanna, & Jedlecka, Wioletta (2024). In Search of Women's Identity? *Białostockie Studia Prawnicze*, 29(3), 221-234.
 - Hermannsdóttir, Marta B. (2011). Self-Identity in Modernity. Final Thesis for 180 Credits B.A. Degree in the Faculty of Humanities and Social Sciences, Giorgio Baruchello.
 - Herouach, Sofian,. (2018). A study on Spinsterhood in Morocco: Students' Attitudes towards Spinsterhood, FLDM, Fez. Preprints (www.preprints.org).
 - Hien Thi Nguyenl, & Lan Anh Hoang (2019). Gender Ideology on Marriage in Contemporary Vietnam. *Jurnal Riset Sosiologi Progresif Aktual*, 1(1), 74-93.
 - Hoffman, R. M., Hattie, J. A., & Borders, L. D. (2005). Personal definitions of masculinity and femininity as an aspect of gender self-concept. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 44(1), 66-83.
 - Jones, Anthony. T. (2016). Modernization and Education in the U.S.S.R. *Journal Social Forces*, 57(2), 522-546.
 - Lese, Kathryn M. (2016). Padded assumptions: A critical discourse analysis of patriarchal menstruation discourse. Master Theses. James Madison University.
 - Magnusson. E & Marecek. Jeanne (2012). *Gender And Culture In Psychology: Theories And Practices*.
 - Mokhtari N, Salavati A, Azmoude E. (2020). "The relationship between gender role and attitude toward menstruation with female sexual function: A cross-sectional study," *Int J Reprod BioMed*, 18(10), 847–854.
 - Nolte, P. (2001). Modernization and Modernity in History. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 26, 9954-9961.
 - Ntoimo, L. F. C., & Isiugo-Abanihe, U. (2014). Determinants of Singlehood: a retrospective account by older single women in Lagos, Nigeria. *African Population Studies*, 27(2), 386-397.
 - Nuruzzaman Khan et al. (2024). Exploring the impact of perceived early marriage on women's education and employment in Bangladesh through a mixed-methods study. *Scientific Reports*. 14(1), 21683.
 - Sheffield, J. (2013). *Globalization: Yesterday, today, and tomorrow*. Emergent Publications.

- Snow, D.A., Corrigall-Brown, C., (2015). Collective Identity. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2(4), 174–180.
- Sudarshan, Ratna M. (2005). Reconstructing women's identity: influences of globalization. Paper Presented at International Conference On Globalisation: Social and Political Dimensions. Jawaharlal Nehru University, New Delhi.
- Torr, B. M. (2011). The Changing Relationship between Education and Marriage in the United States, 1940–2000. Department of Sociology. California State University, 36(4), 483–503.
- Windsor, Elroi. J. (2015). Femininities. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2(4), 893-897.

References in Persian

- Abbasi-Shavazi, Mohammad Jalal, & Rashvand, Marjan. (2017). The contribution of the value of marriage to the marital status of women aged 20–34 in Tehran. *Journal of the Population Association of Iran*, 12(24), 135–169. [in Persian]
- Alireza Nezhad, Soheila, Savadian, Parvin, & Jafari Namini, Pourandokht. (2013). Professional or gender identity: A study of educated employed girls over 35 years old in Tehran. *Social Sciences Quarterly*, 20(60), 276–311. [in Persian]
- Alireza Nezhad, Soheila. (2017). Class notes for the course Sociology of Women. Islamic Azad University, Garmsar Branch. [in Persian]
- Begi, Milad. (2022). Determinants of generational and period changes in marriage in Iran. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 14(4), 35–62. [in Persian]
- Chini, Nafiseh, Hashemianfar, Seyed Ali, & Mohammadi Kangarani, Hannaneh. (2018). Women's social constructions of rhizomatic femininity in the context of sports, beauty, and cosmetic centers. *Woman and Society*, 9(3), 85–115. [in Persian]
- Civil Registration Organization of Semnan Province. (n.d.). Civil registration data of Semnan Province. [in Persian]
- Deputy for Youth Affairs, Ministry of Sport and Youth. (2022). Report on the trend of marriage and divorce developments in the country with special attention to Semnan Province from 2013 to 2021. [in Persian]
- Doroudgar, Narjes. (2020). *Feminism: History, theories, tendencies, and critique* (2nd ed.). Women and Family Research Center. [in Persian]
- Dorri Najafabadi, Zahra, Mehrara, Mohsen, Ghaffari, Farhad, & Hejbar Kiani, Kambiz. (2021). Examining the impact of women's employment on marriage and divorce. *Journal of Economics and Modeling*, 12(2), 167–195. [in Persian]
- Fallah Minbashi, Fatemeh, Kazemi Varij, Abbas, & Torkaman, Farah. (2023). From living alone to remaining alone: A comparison of two groups of single wom-

- en living alone in Tehran. *Cultural Studies and Communication Quarterly*, 19(72), 87–117. [in Persian]
- Ghasempour, Fatemeh, & Goodarzi, Najmeh. (2021). Young girls' understanding and perception of gender: A phenomenological study. *Journal of the Iranian Association for Cultural Studies and Communication*, 17(64), 185–210. [in Persian]
 - Giddens, Anthony. (2013). *Sociology* (Manouchehr Sabouri, Trans.). Ney Publications. [in Persian]
 - Golabi, Fatemeh. (2014). An examination of the effect of women's education on their identity: A case study in Tabriz. *Women and Family Cultural-Educational Quarterly*, 9(27), 83–112. [in Persian]
 - Golbahari, Neda. (2022). The confrontation between individual and social gender identity in girls' solitary living. *Social Issues of Iran*, 13(2), 281–306. [in Persian]
 - Held, David, & McGrew, Anthony. (2003). *Globalization and its opponents* (Erfan Sabeti, Trans.). Phoenix Publications. [in Persian]
 - Holmes, Mary. (2012). *Gender and everyday life* (Mohammad Mehdi Labibi, Trans.). Naqd-e Afkar Publishing Company. [in Persian]
 - Jafari Namini, Pourandokht. (2011). Contradiction in the gender identity of single girls: A study of urban, employed, and educated single girls over 35 years old [Unpublished master's thesis]. Islamic Azad University, Garmsar Branch. [in Persian]
 - Jenkins, Richard. (2015). *Social identity* (Touraj Yarahmadi, Trans.). Shirazeh Publications. [in Persian]
 - Jeremy, Adam Smith. (2012). *Working women, stay-at-home men: The reshaping of family roles in America* (Mohammad Mehdi Labibi, Trans.). Elm Publications. [in Persian]
 - Kalateh Sadati, Ahmad, Sadeghieh, Sara, Jafari Naeimi, Fatemeh, & Sadeghian Moghaddam, Zahra. (2023). The interaction of culture and singlehood: An analysis of the individual and socio-cultural dimensions of prolonged singlehood among young women in Yazd. *Iranian Population Studies Association Letter*, 18(36), 51–91. [in Persian]
 - Khalili, Mehdi. (2021). A generational-sectional analysis of changes in women's marriage in Iran using marital life tables. *Journal of the Population Association of Iran*, 16(31), 7–31. [in Persian]
 - Khosravi, Jamal, Khehrnejad, Omar, & Darni, Homeira. (2021). Semantic reconstruction of the experience of singlehood from the perspective of girls aged 30 and above in the city of Bukan. *Women's Strategic Studies*, 23(92), 133–151. [in Persian]
 - Madahi, Javad, Zare, Bijan, Serajzadeh, Seyed Hossein, & Habibpour Gatabi, Karam. (2021). The issue of singlehood: Subjectivity and the emerging lifeworld of young women in the city of Tehran. *Iranian Journal of Social Issues*, 12(1),

- 7–43. [in Persian]
- Ministry of Sport and Youth. (2016). Analytical report on marriage and divorce by province. [in Persian]
 - Omidvar Tehrani, Asieh, Noohesara, Shabnam, Panaghi, Leili, & Malekzadeh Maghani, Mona. (2021). Perceptions of femininity across different countries: A qualitative meta-synthesis. *Monthly Journal of Psychological Sciences*, (103), 1015–1038. [in Persian]
 - Rahmatian, Fatemeh, Shahidi, Shahryar, Nojumian, Amirali, Bagherian, Fatemeh, & Panaghi, Leili. (2025). Studying the capacity of being a woman based on the lived experiences of Iranian women with emphasis on socio-cultural dimensions. *Journal of Applied Psychology*, 19(1), 9–32. [in Persian]
 - Saadawi, Nawal. (1980). *The naked face of Arab women* (Majid Foroutan & Rahim Moradi, Trans.). Roozbehan Publications. [in Persian]
 - Sarookhani, Bagher. (2013). *An introduction to the sociology of the family* (18th ed.). Soroush Publications. [in Persian]
 - Statistical Center of Iran. (2022). *Statistical Yearbook of the Country 2022*. Tehran: Statistical Center of Iran. [in Persian]
 - Strauss, Anselm, & Corbin, Juliet. (2014). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques* (3rd ed.; Biyouk Mohammadi, Trans.). Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
 - Talebpour, Akbar, & Beyranvand, Masoumeh. (2022). An examination of the lived experience of definitive singlehood from the perspective of single girls. *Woman and Society*, 13(51), 95–114. [in Persian]
 - Tayyebinia, Mehri, & Rahmani, Jabbar. (2016). Newly emerging motivations in women's identity transformations in higher education. *Iranian Cultural Research*, 9(2), 101–129. [in Persian]
 - Torabi Farsani, Soheila. (2019). *Iranian women in transition from tradition to modernity*. Niloufar Publications. [in Persian]
 - Vice Presidency for Women and Family Affairs. (2024). *Statistical yearbook of women and family: Semnan Governorate*. [in Persian]
 - Wallerstein, Immanuel. (1998). *Politics and culture in the changing world-system: Geopolitics and geoculture* (Pirouz Izadi, Trans.). [in Persian]
 - Yaghoubi, Ali. (2014). *Theories of masculinity with an emphasis on sociological approaches*. Pejvak Publications. [in Persian]
 - Zokaei, Mohammad Saeed, Amanpour, Maryam, & Akbari, Andisheh. (2019). An archaeology of the construction of femininity in Iran from the Constitutional Era to the end of the First Pahlavi period. *Iranian Journal of Sociology*, 20(4), 87–115. [in Persian]

